

Pokalbis su Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Knygotyros ir dokumentotyros instituto docente dr. Alma Braziūniene
ir
Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatu
poetu, vertėju Vladu Braziūnu

„Tie gyvenimo sluoksniai – formalus ir realus – labai gražiai išsikristalizuodavo“

R. K.: Papasakokite apie kavą. Prisiminkite tą istoriją su termosu.

A. B.: Tirpi kava ir jos pasirodymas buvo prabangos, mados, prestižo reikalas. Bet vėliau tokie, kaip mes, iš kažkur išgirdome, gal parašė kas, kad tirpią kavą gerti nėra labai gerai. Kavos pupelių visai niekur nebūdavo pirkti. Dabar tai neįsivaizduojama. Dabar nueinam į krautuvę – išsirinkti negalim, akys raibsta. O tada visko būdavo mažai arba visiškai nieko reikiamo. Sviestas visą laiką toks pat. Mėsos yr arba nėra. Reikia žinot, kur jos „išmeta“, kada atsistoti eilėn. Pora rūšių duonos. „Vilniaus“ duona buvo skani. Mes iš Vilniaus mamai į kaimą veždavome juodos „Vilniaus“ duonos. Tenai kepdavo baisiai neskanią.

R. K.: Ar pati mama duonos nekepdavo?

A. B.: Ne, kaime nekepdavo.

V. B.: Duoną kepdavo tik mano babutė.

A. B.: Tai jau kita karta. Mūsų babutės dar kepdavo. Būdavo tokios duonkepės. Mano mama duonos nekepdavo, bet bandeles – taip.

V. B.: Duoną valgydavome su sviestu, sūriu, naminiu pienu. Man pakepdavo tokį pagranduką. Užsitepi sviesto, varva... Krosnis. Šilta tada.

A. B.: Tai dar vienas – ankstesnis – sluoksnis. Mama iš savo motinos atsiminė, kaip reikia kepti namines bandeles. Susimaldavo savo miltų. Tėvukas parveždavo porą maišų gerų baltų miltų. Kepdavo virtuvės „pečiuje“, „papeliučkėje“. Tas „pečius“ nekaip traukdavo, bet ji buvo įgudusi. Net mūsų vaikai, jos anūikai, dar vis atsimena močiutės bandeles ir patys dabar jas kepa.

Pabaigsiu pasakoti, kaip Vladas pirkdavo kavą. Jis visą laiką portfelyje nešiodavosi mažą termosuką. Grįždamas namo jame parsinešdavo kavos. Bet ne visos kavinės duodavo, ne visose kavinėse geros kavos būdavo. Būdavo ir prastos.

R. K.: Iš kurių kavinių atsinešdavote kavos?

A. B.: Aš atsimenu „Šalną“ Tiltu gatvėj. O Rašytojų namų kavinėje dirbusi Nina Lvovna kavos neduodavo. „Šalnoje“ duodavo, bet reikėdavo turėti piltuvėlį. Aišku, kartais apibardavo, nes kavos duoti neprivalėjo. Bet šitaip kavos parsinešdavom namo. Pusryčiams, o ypač – savaitgaliams. Mes tada gyvenome Santariškėse. Gal dar ir kur Jeruzalėje šitaip nusipirkdavom, dar gal „Vaivoje“ duodavo. „Vaiva“ – garsioji kavinė Gorkio (dabartinėje – Pilies) gatvėje.

V. B.: Būdavo, užeini ten, atsisėdi – iš karto tave pažįsta, atneša kavos.

A. B.: Ten „nefalšyvindavo“.

V. B.: O kai kur, sakykim, „Naruty“, ir taip darydavo. „Narutis“ man būdavo pakeliui. Eidamas iš Užupio, kur gyvenau, buvau įsitaisęs keliauti tiesiai, ne kampais, iš Literatų gatvės Gorkio gatvėn pro tokį siaurą, gal kokių septyniasdešimties centimetrų dengtą tarp sienį pralįsdavau. Kartą pakeliui į universitetą, užėjęs į „Narutį“, galvoju: „Velnias, ko čia man taip keistai po tos kavos burna dega?“ Matyt, į tą neaiškų kelintą kartą nuvirtą kavą...

A. B.: ...pipirų pribėrė. Sklisdavo anekdotai, kuo kava kavinėse skaninama.

V. B.: Sako, kad net skalbimo miltelių įberdavo. Kad putotų. Bet jau pipirų tada, matyt, privertė per daug. Ar negerai išmaišė.

A. B.: „Narutis“ būdavo šiaip sau. Kairėje – viena didelė salė, ten burdavosi savos kompanijos, studentai irgi. Kavos dar eidavom į „Bačką“, „Stiklius“. Ten dirbo Romas, dabartinis „Stiklių“ savininkas. „Bačkos“ Universiteto ir Dominikonų (tada J. Garelio) gatvės kampe nebėra. Buvo ir restoranų. Atvykėliams iš „plačiosios tėvynės“ čia būdavo užsienis. Štai „Lokys“. Dabar jau stebiuosi, kaip mes, būdami studentai, taip gerai tada gyvenome, kad leisdavome sau nueiti į „Lokį“, „Amatininkus“!? Vladas mane dar vesdavosi karšto vyno į „Amatininkus“. Tokio tiktai čia ir būdavo. Žodžiu, tų kavinių sovietmečiu buvo nedaug, bet jos, žvelgiant dabartiniu žvilgsniu, buvo visai neblogos.

R. K.: Neseniai buvau susitikime su dabartiniu „Neringos“ direktoriumi, anais laikais jis dirbo padavėju kituose restoranuose. Pasakojo, kad, jeigu į restoraną nueidavai dviese, vakarienė su vynu buteliu kainuodavo apie 10 rublių. Na, galėdavai leisti, bet...

A. B.: Studentai gaudavo 40 rublių stipendiją. Padidinta stipendija – 50 rublių. Bet už tuos rublius jau galėdavai daug ką nusipirkti. Sakykim, žmogus, ką tik pradėjęs dirbti, gaudavo 80 rublių. Tokios buvo mūsų algos. Vladas, išėjęs iš universiteto rektoriaus padėjėjų (ten

atlyginimas buvo šimtas penki rubliai), pradėjo dirbt „Gimtojo krašto“ savaitrašty. Žurnalistai gaudavo normalius honorarus. Jų atlyginimas – 240 rublių. Mokėdavo atskirai už komandiruotes. Tada staiga pasijutome, kad esame labai turtingi. Aišku, mes nieko neturėjome, net kur gyventi. Kai atgal pasižiūri, jaunystėje viskas paprasčiau ir greičiau.

R. K.: Ar nuomojotės butą?

A. B.: Visą laiką.

V. B.: Mes buvome benamių benamiai.

A. B.: Šitas butas, kuriame gyvename nuo 1990 metų (jau 23-eti metai), yra pirmasis mūsų butas. 1990 metais, jau atėjus Atgimimui, jį gavome. Čia Rašytojų sąjungos butas. Klasikams jis netiko. O netiko todėl, kad tada buvo pereinamasis laikotarpis – butus duodavo visiškai neįrengtus. Šitame name butus gavo Juozas Erlickas, mes ir Birutė Baltrušaitytė. Tiesa, atsikėlėm čia iš mokslininkų bendrabučio Santariškėse. O iki tol buvom vargetos – „ant bruko“... Kaip gauti butą sovietmečiu? Galėjai statytis vadinamąjį kooperatinį. O iš ko statytis? Mes tokių pinigų neturėjom.

R. K.: Ar tada reikėdavo nuolatos įmokėti dalį sumos?

A. B.: Aš to nė nežinau. Bet ten buvo fantastiški, didžiuliai pinigai. Kita vertus, galėjai laukti komunalinio buto – stovėti eilėje. Tada tu stovi ir stovi. Metai po metų. Pavyzdžiui, pasako: „Tu eilėj esi šimtas“. Gamyklose, dideliuose kolektyvuose eilės judėdavo, bet galėdavo stovėti tik vyras arba žmona. Negalėjo stovėti ir vienas, ir kitas. Vladas, dar nebūdamas Rašytojų sąjungos narys, stovėjo ten eilėje. Ir jaunesiems rašytojams (oficialiai – Rašytojų sąjungos Jaunųjų rašytojų sekcijos nariams) leisdavo stoti į eilę.

V. B.: Taip.

A. B.: Ta eilė beveik nejuda. O gal Tu stovėjai ne Rašytojų sąjungoje, o redakcijoje?

V. B.: Ne. Aš nieko negavau nė iš vienos redakcijos. Nei iš „Gimtojo krašto“, nei vėliau iš „Literatūros ir meno“. Paskiau perėjau Rašytojų sąjungos eilėn.

A. B.: Redakcijų žmonės laukdavo tokioje bendroje „Periodikos“ susivienijimo eilėje. Ten Vladas stovėjo gal 15 metų, ir vis penktas.

V. B.: Vis turėdavau užleist kitiems: nusipelnusiems, įsiteikusiems.

A. B.: Buvo ir kuriozinių dalykų, kai tiesiogine prasme buvom atsidūrę gatvėj. Kai Darius gimė, studijavau penktame kurse, o Vladas dirbo rektoriaus Jono Kubiliaus padėjėju. Rektorius jį, ką tik grįžusį iš kariuomenės tremties ir niekur neregistruotą, per docentą Juozą Pikčilingį pasikvietė padėti rengtis universiteto 500-mečio jubiliejui. Po kiek laiko buvo jau

ir bendrabutis Čiurlionio pirmam name paskirtas. Su Kubilium jiedu gražiai sutarė. Bet kaip tik tuolaik buvęs dėstytojas Jonas Bulota prirodė darbą „Gimtajam krašte“. Taigi atsisveikino (universiteto ūkininkams ir bendrabučio raktus atidavė), rektorius dar juokais mestelėjo, kad rugsėjo pirmosios kalbą vis tiek jam dar turės parašyti. Ėmė ir parašė, ne pirmas kartas. Bet va tas rugsėjis atėjo, o mes be vietos, o dar laukiamės vaiko. Ilgesnė čia būtų istorija, kaip žinia apie mūsų padėtį pasiekė Kubilių, kaip jis nustebo – „juk daviau bendrabutį, nieks iš jo nevarė!“. Šiaip ar taip, Kubilius iš savo rektoriaus fondo davė vieną kambarį studentų bendrabutyje. Studentei ir jos ne studentui vyrui. Tokių dalykų iki tol nėra buvę. Šeimos kartu negalėdavo gyventi. Saulėtekio gale tie bendrabučiai, vadindavo juos Kamčiatka. Kartais ten ir dabar dar nuvažiuojame pasižiūrėti. Kambaryje dvi arba trys lovos. Du kambariai sudaro bloką. Taigi Kubilius davė dvivietį kambarį, o triviečiame įkurdino dvi studijuoti lietuvių kalbos atvažiavusias gruzines. Taip saugiau. Kad kas neapskųstų, jog studentų bendrabutyje gyvena šeima su vaiku. Tų geležinių valdiškų lovų mums nereikia, bet kur jas dėti? Niekas nepriims. Surėmėm prie sienos, apdengėm, pasistatėm savo sofą – taip vietos sutaupėm. Gerai gyvenom. Bet baigėsi metai, ir viskas, kraustykitės kur norit.

R. K.: Ar nebūdavo galimybės išsinuomoti, kur nors susirasti butų?

A. B.: O Dieve, reikėtų rašyti romanų romaną! Kubiliaus kambarėlis – vienas geriausių atvejų. O kiek prieš tai mes ieškojomės! Vladas bernaudamas visą laiką gyveno pas vieną dzūkę senučiukę Levulienę. Ji buvo labai įdomi moteris, pasakotoja, dainininkė, dirbo budėtoja universitete. Ją dar atsimena vyresnės kartos žmonės. Vladas dirbo laikraštyje „Tarybinis studentas“, buvo žurnalistas. Jinai jį parsikvietė, priglaudė.

V. B.: Aš neturėjau kur nakvoti. Nakvodavau redakcijoje. Universitete prie centrinių durų yra mažas langelis. Budėtoja sėdi antram aukšte. Vakare aš bar bar bar į tą langelį. Mane įleidžia, nueinu į „Studento“ redakciją. Paskiau man Levulienė parodė, kur galima išsimiegoti geriau. Kai keitė baldus, iš rektoriaus kabineto buvo išnešta minkšta plati sofa. Atsigulu. Ji mane apkloja, o po galva pakiša sulanksčiusi didžiulę LTSR vėliavą – tą, kurią universitete kelia per šventes. Ramus miegu. Apie kokias šešias ryte jau pradeda po koridorių tarškintis valytojos, atsibundu. Vėliau, kai baigėsi sesija pas ją gyvenusioms neakivaizdininkėms, parsivedė pas save, Užupin. Turėjo vieną perdarytą kambarėlį. Klausiu: „Kiek reikės mokėti?“ Atsako: „Tris rublius“. Sakau: „Gal trisdešimt?“ Sako: „Negaliu, nebūtų teisybės. Tos neakivaizdininkės man penkis rublius moka, bet jos visokių drabužių prisidžiausto, amžinai skalbiasi, verdasi. O tu tik nakvot pareini. Tau teks mokėt mažiau – tris rublius“.

A. B.: Vėliau ten pat, pas Levulienę, ir mane parsivedė. Laukiausi Dariaus. Pradėjome ieškoti kitų namų. Susiradome skelbimą, kad nuomojamas butas Karoliniškėse. Ten savininkai pasirodė kažkokie aferistai, neatiduoda pinigų už į priekį sumokėtą laiką. Ir daugiau tokių naivuolių buvom pakliuvę į jų žabangas. Taip ir neatgavom pinigų. Paskui lyg ir sutarėm su kitais šeiminkais. Jau viskas suderinta, užsakyta mašina kraustyti, o jie paskambina, praneša, kad nebepriima. Jau tada turėjome specialiai nusipirktą sekciją, draugai vestuvėms buvo padovanoję sofą – kur visa tai pasidėti? Tuos daiktus reikėjo kur nors iškamšyti. O man jau tuoj laikas gimdyti. Tada išvažiavau į kaimą pas savo tėvus. Vladas jau kaip viengungis išsinuomavo butą iki rugsėjo. Vėliau – vėl nėra kur gyventi, mes tiesiogine prasme neturėjome kur dėtis. Tada Kubilius mums ir davė tą kambarėlį, bet tik metams. Po metų susiradome kambarį Rudaminoje. Tenai nebuvo nieko – nei dujų, nei vandens. Gyvenome antrame aukšte. Toks gyvenimas...

R. K.: Ar Rudaminoje buvo šildoma? Jeigu ten nieko nebuvo, kaip reikėjo gyventi su vaiku?

A. B.: Atrodo, kad buvo šildoma. Bet ten beveik nebuvo virtuvės. Į Rudaminą atvažiuodavome tik pernakti. Ryte vėl reikia išvažiuoti. O savaitgaliais – pas vaiką. Tada mano mama augino Dariuką – taip mus išgelbėjo. Kiekvieną savaitgalį važiuodavom pas vaiką, lankyti. Visą laiką neturėjome kur dėtis. Dar norėjau papasakoti, kaip maitinomės. Kai dar gyvenome pas Levulienę, Vladas turėjo savo kabinetą šalia rektoriaus. Tame kabinetuke (labai mažytis buvo) turėjome savo arbatinį, aš sugebėdavau jame net kiaušinių išvirti. Kartą valgome: papjaustyta agurkų, kiaušiniai arbatinyje. Jau po darbo. Ir staiga atsidaro durys, įeina rektorius: „Tai vakarienaujat?“ O Dieve, kaip gėda pasidarė! Galvoju, kas dabar bus?! Bet jis nieko nesakė. Vėliau pažįstamų, giminių padedami išsinuomojome butą. Šeiminkai buvo išvažiavę į Kubą ir dvejiems metams jį paliko. Tada parsivežėme Dariuką, jį pradėjome leisti į darželį. Karališkai gyvenome Žirmūnų gale. Vladas išėjo dirbti į „Literatūrą ir meną“. Vėl stovime eilė ir laukiame buto. Praėjo dveji metai, jau ir antras vaikas gimė. Ir vėl – su dviem vaikais – be vietos, be buto. Sugrįžo šeiminkai, teko išsikraustyti, o kur? „Literatūros ir meno“ redakcija buvo Pylimo gatvėje. Dabar ten privatizuotas restauruotas namas, kur vienas šonas – miesto siena. „Literatūros ir meno“ redakcija buvo antrame aukšte. Senas pastatas, koridoriai. Antrame aukšte buvo salė. Ten ir įskūrėme: su ta pačia sofa ir ta pačia sekcija. Dar vaikiška lovytė. Tik nežinau, kas tave priėmė?

V. B.: Man pasiūlė vyriausiasis redaktorius Osvaldas Aleksa.

A. B.: Laikiniai, kol susirasime. Ten ir susikraustėme su viskuo.

V. B.: Bet Aleksa visą laiką mus po truputėlį visokiais būdais krapštė. Viena rytą užsimiegojęs einu prie kriauklės nusiprausti, žiūriu – skelbimų lentoj man papeikimas – už... „sistemingą vėlavimą į darbą“.

A. B.: Salė buvo nemaža, atsitvėrėme sekcija. Priekyje pasidarėme tokią virtuvę, o už sekcijos – ir vaikiška lovytė, ir sofa. Buvo visai neblogai. Bet redakciją uždarė.

V. B.: Aleksa vis prašėsi geresnių patalpų – valdžia nedavė. Žmogus vis tiek turėjo „cinko“. Pasikvietė Darbo inspekciją, o ta visą redakcijos pastatą užplombavo kaip pavojingas patalpas.

A. B.: Užplombavo su visais mūsų daiktais. Su viskuo. Sugrįžtu vakare po darbo – „namo“ neįeinam. Vladas laipiojo per langą. Į antrą aukštą!

R. K.: Kiek laiko taip laipiojot?

A. B.: Stovi ir nežinai, kur nakvoti. Valdas Kukulius, tada dar studentas, turėjo bendrabutyje kažkokią tarnybėlę. Saulėtekyje. Valdas nebūtų Valdas. Sako: „Aš jums suveiksiu svečių kambariuką – tokį sandėliuką“. Su sofa. Bet tos kamaraitės plotas – gal metras iš dviejų. Atsimenu, kad krepšy, kiek tilpo, atsinešiau apatinių drabužėlių. Daugiau jokių daiktų nepasiėmiau. Vaikai vėl pas mamą. Kur dėtis? Vladas net nakvojo garaže. Dabar redakcijos kieme yra mašinų aikštelė, tada buvo garažai. Aš nuėjau pas Dianą, savo draugę, pasakiau, kad neturiu kur nakvoti. Jinai priglaudė, o redakcijos fotografas Arnoldas Barysas Vladą įleido į savo mašiną. Vladas rytą nubunda, o mašinoje rėkia radijytė: „Kelk, vaike, kelk...“ Būdavo tokia labai smarki estradinė daina. Vladas, mano paprašytas atnešti daiktų, kelis kartus į tą užplombuotą butą antrame aukšte lipo didžiuliu beržu. Tik jaunystėje būta tokių kuriozų! Verkiu. Tada jau pasisakiau savo bendradarbiams. Pas Valdą trynėmės turbūt kokias dvi savaites. Bet ten ne tik pavalgyti nebuvo kur, jis ir pats bijojo – o jeigu kas pamatys? Sakys: „Ką jūs čia...“ Tada dabartinėje Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje dirbę žmonės labai jautriai sureagavo: „Ką tik pastatė bendrabutį Santariškėse. Dabar biblioteka jį gaus“. Santariškėse geltoni namai – buvę bendrabučiai (dabar jie privatizuoti). Rašytojai taip pat žinojo, kad Braziūnai visiškai neturi kur gyventi. Skirstė butus. Tuo pat metu man pasiūlė bendrabutį Santariškėse, o Vladui – butuką Žvėryne. Atsimenu, nueiname pasižiūrėti. Vladas toks laimingas, džiaugiasi, kad gavo butą. O aš taip nusiminiau! Ten nei vandens nėra, šildoma krosnimis, vienas kambarys tik kartonu atitvertas, virtuvės nėra. Tada ne taip, kaip dabar – išsikasi šulinį. Galvoju: „Dieve, kaip aš čia su tais dviem vaikais gyvensiu?“ O jeigu gauni butą, viskas – kito nebeskirs, nebelauk. Vadinasi, čia mes jau amžiams uždaryti. Man

atrodo, kad tame bute anksčiau gyveno Rašytojų sąjungos valytoja. Pasakiau: „Žinai, ne“. Nuvažiavome pasižiūrėti bendrabučių Santariškėse. Ten vienas 18 kvadratų kambarys ir didelė virtuvė. Kambarys su virtuve ir vonia! Puikumėlis! Tada žmonės kalbėjo: „Braziūnas atsisakė rašytnamio buto!“ Atiteko jis Juozui Erlickui, vėliau, kai su Juozu tapom namo kaimynai, – Jurgiui Kunčiniui. Santariškėse, tame bendrabutyje, pragyvenome gal kokius aštuonerius, devynerius metus. Jau ir vaikai paaugo. Ten ir pianiną Dariukui nupirkom. Valdas Kukulas atvažiuodavo. Su Valdu labai bičiuliaudavomės. Jis tada dar nevedęs buvo. Virtuvėje jam buvo skirta „raskladuškę“ pernaktuoti. Santariškėse jautėmės kaip ponai, nors vietos keturiems irgi buvo nedaug. Tą senąją visur vežiotą sekciją tik visai neseniai, prieš porą trejetą metų, darydami remontą, išmetėme. Ta sekcija buvo relikvinė, dabar jau net gaila. 1989 metų pačioje pabaigoje pradėjo dalyti visiškai neįrengtus butus – tik nudrėbtos sienos. Štai taip gavom šį butą Fabijoniškėse. Vėl viską reikėjo pasidaryti patiems, nuo pradžių.

R. K.: Ar ir vonios nebuvo?

A. B.: Vonia buvo. Tokia iškalinėta, pilna statybų šlako. Bandėme keisti. Blogiausia, kad patys nemokam, nėra kada, reikia samdyti žmones. Pasisamdėm tokius, pasirodo, fizinio mokytojus, irgi nieko nemokančius, du vyrus – pastatė kreivą sieną. Tokie darbininkai pagalbininkai vis pradingsta, amžinai kas nors apgauna. Mes tokie neūkiški. O svarbiausia, mums reikia įsirenginėti, o tas laikotarpis, 1990-ieji, kai tuščios parduotuvės. Nėra reikiamų daiktų. Reikia šviestuvo, baldų, užuolaidų – nėra. Būdavo, kuris nors iš pažįstamų važiuoja kur nors toliau, į Leningradą, tai paprašai, parveža, ką pasiseka gauti: šviestuvą, užuolaidas. Mamai kažkur pasisekė nupirkti dienas užuolaidas. Džiaugiesi. Nesvarbu, ar jos gražios, ar ne, patinka ar ne.

R. K.: 1990 metų vasarą – blokada. Kada Jūs gavote butą?

A. B.: Taip. Butą gavome 1989-ųjų rudenį, įsikraustėme tik 1990-ųjų gegužę. Tiek laiko, pusmetį, įsirenginėjom. Kai kas iš kaimynų labai greit įsirengė – arba patys mokėjo tokius darbus dirbti, arba turėjo iš ko pasisamdyti. O 1990 metų gegužį jau buvo blokada. Šis mūsų butas netoli nuo Santariškių. Atsimenu, visokius dūžtančius daiktus autobusu susivežiojome. Štai nubrodintas stalas, jį jau turėjome. Plotai dideli – keturi kambariai. Atrodė, Dieve, kiek daug erdvės!

Kartais šitas mūsų didelis butas – kaip kokia latvių ambasada, daug bičiulių latvių rašytojų užsuka. Nakvoja bičiuliai, atvažiavę iš toliau. Čia apsistodavo Pėteras Brūveris. Atsimenu,

tuomet vertė Birutę Baltušaitytę, tai iš balkono lango ir šaukdavo: „Birute!“ (Baltrušaitytės butas buvo porą aukštų žemiau, prieš mūsų langus). Alis Balbierius iš Biržų dažnai atvažiuoja. Kokį pusmetį buvo apsistojęs Almis Grybauskas. O Juozo butas tryliktame aukšte. Jo langai – į miesto pusę. Jau mes nepraktiški, bet galite įsivaizduoti, kaip kūrėsi Juozas. Jis sakydavo: „Vladai, kai jau ką perki, – tai ir man.“ Visko dvigubai. Bet įsikūrė normaliai. Žodžiu, apie vietas ir gyvenimus būtų galima parašyti romaną.

R. K.: Rūpi paklausti apie Jūsų darbą bibliotekoje. Ar Jūs visą laiką dirbote su retais senaisiais spaudiniais?

A. B.: Taip, visą laiką kaip tik su jais ir dirbau. Kaip patekau į biblioteką? Esu baigusi lituanistiką su klasikinės filologijos specializacija. Kadaisė Vilniaus universitete buvo atskira klasikinės filologijos specialybė. Iš pirmųjų laidų, baigusių šią specialybę, – Eugenija Ulčinitė, Regina Koženiauskienė. Ilgą laiką iš viso nebuvo klasikinės filologijos. Vėliau greta lietuvių kalbos ir literatūros specialybės įkūrė klasikinės filologijos specializaciją. Pirmojoje laidoje – kokie aštuoni absolventai, tarp jų – dabartinis profesorius Bonifacas Stundžia, antrojoje – Vilija Nevronytė (Erlickienė). Trečiojoje laidoje – tarp kitų ir aš.

R. K.: Kelinti čia metai?

A. B.: Pradėjau studijuoti 1973-iaisiais. Įstojau labai gerais pažymiais. Keturi stojamieji egzaminai, iš visų gavau penketus. Jonas Balkevičius tada buvo Filologijos fakulteto dekanas. Atsimenu, sėdi komisija, o Balkevičius verbuoja būsimuosius klasikus: „Klasikinė filologija – labai perspektyvu. Ar nenorit?“ Neišmaniau nieko. Pasiklausiau savo mokytojos. Ji, kaip ir dekanas, atsakė panašiai: įdomu, perspektyvu, bet pražilsi besimokydama, bus labai sunku. Na, manau, nepražilsiu. Jauniems visada taip atrodo. Įstojome aštuonios ar dešimt merginų. Vėliau dalis „nubyrėjo“, baigėme penkios. Visi baigusieji gaudavo paskyrimus. Turėdavai atidirbti. Man buvo padaryta išimtis, nes jau buvau ištekėjusi. Kaip privilegiją gavau vadinamąjį laisvą diplomą – gali dirbti be paskyrimo, kur pats nori. Gerai tai, kad negalėjo ištrenkti kur nors į kaimą, bet pati turėjau susirasti darbą. Vladas tuo metu buvo grįžęs iš armijos, dirbo, kaip pasakojom, rektoriaus Kubiliaus padėjėju. Rašė kalbas rektoriui, dirbo kitus darbus. Tas laikotarpis įdomus. Vladas dar nerašo prisiminimų, bet reikėtų užfiksuoti tokius dalykus, kaip Kubilius jam duodavo įvairių, ne kiekvienam prieinamų knygų, su juo kartais sušnekdavo net, dabar sakytumėm, kiek disidentinėmis temomis. Per Vladą mane pasikvietė į Lietuvių kalbos katedrą, pas Aldoną Pupkį. Bet Braziūnas tuo metu jau buvo „pažymėtas“ – jį tampydavo saugumas už Vilniaus universiteto

kraštotylininkų ramuvą, už visokius kitokius dalykus. Lyg ir turiu vietą. Bet nei iš šio, nei iš to, aišku, vėl per Vladą man praneša, kad vis dėlto ne – Braziūnienė katedroje nedirbs. Tada Vladas pakalbėjo su Tornau. Tornau buvo universiteto bibliotekos direktorius. Atsimenu, buvau pas jį. Bet į universiteto biblioteką manęs irgi nepriėmė. Pradėjau ieškotis vietos. Mokslų akademijos bibliotekos direktoriaus pavaduotojas Adolfas Ivaškevičius pasakė: „Gerai, moki lotynų kalbą – mums labai reikia“. Taip ir nusėdau Mokslų akademijos bibliotekoje. Retų spaudinių skyriuje iš pradžių nebuvo vietos. Bet ten buvo labai gera tradicija: kai ateina naujas žmogus, maždaug pusę metų jį specialiai kilnoja po visus skyrius. Taip, kaip knygos kelias bibliotekoje eina. Susipažįsti su visos bibliotekos darbu. Man iš karto patiko. Knygų komplektavimo skyriuje visą laiką prie naujų knygų (aišku, tada daugiausia rusiškų), matai leidybos pulsą. Vieni įdomiausių prisiminimų iš darbo Rankraščių skyriuje. Priešais stalą sėdi Rimantas Jasas (dar kaip reikiant neįvertintas), Danutė Petkevičiūtė-Labanauskienė (iki šiol su ja bičiuliaujamės) – kokie įdomūs žmonės! Vėliau mane ir paliko Retuose spaudiniuose. Skyriaus vedėja tada buvo Kastutė Čepienė (dar gyva), kukli, be galo darbšti, protinga moteris. Tada buvo baigiamas rengti leidybai „Vilniaus jėzuitų akademijos spaustuvės leidinių katalogas“. Padėjau skaityti korektūrą. Vėliau Vincas Kisarauskas rengė „Knygos ženklų katalogą“. Prisimenu, buvo naujas budėtojas bibliotekoje. Kisarauskui pasitikėjimo principu, žodiniu susitarimu leisdavo išsinešti knygas, reikiamas jam aprašyti. Buvo sutarta ir su bibliotekos direktoriumi, ir su skyriaus vedėja. Vedėja sako: „Almute, prašom palydėti pro budėtoją, kad Kisarauskas galėtų išsinešti knygą.“ Aš jį praleidžiu, o budėtojas: „Kur parašyta, kad galima išsinešti, kodėl jis išsineša?“ Juk XVII a. foliantas. Išsigandau – vos ne aš kalta. Atsimenu, kviečiausi vedėją. Ji išsprendė konfliktą.

Mokslų akademijos bibliotekoje buvo labai įdomus pasaulis – džiaugiausi, kad ten dirbau. Kastutė Čepienė – darbštumo įsikūnijimas, bet užspausta kaip pelytė: ne komunistė. Ji pati ir katalogavo, ir visus kitus darbus dirbo. Kadaisė buvęs bibliotekos direktorius Juozas Marcinkevičius išsitarė: „Ačiū Dievui, kad Čepienė ištaisė tai, kas ten buvo pridirbta iki jos“. Prieš Čepienę skyriaus vedėja dirbo Leškovič, nelabai išmaniusi, kas yra senieji leidiniai. Jos kultūrinis išprusimas buvo labai įtartinas. Bet buvo komunistė, idėjinė.

Buvo ir kitų spalvingų asmenybių. Priešais mane (du, trys stalai kambaryje buvo sustumti į krūvą) sėdėdavo suvalkietė Onutė Eidukaitytė – komunistė, nusipelniusi revoliucionierė, veikėja. Per pietus visi eidavome valgyti į valgyklą. Onutė atsinešdavo savo maisto (tai nebuvo įprasta). Atsimenu, atsidaro savo darbo stalo stalčių: jame tokia mažame

indelyje – raugintų kopūstų (juos traukia mažu peiliuku!) ir rūkytos dešros. Ta dešra – iš spec. parduotuvės (iš ten ji visko gaudavo). Kvepia. Dabar ten, pasukus į kairę, yra Posėdžių salė, anksčiau buvo Retų spaudinių skyriaus skaitykla, sėdėdavo skaitytojai. Kai reikia ką nors užsisakyti, jie eina į darbo kambarį. O ten taip kvepia! Vienas skaitytojas ir sako: „Moteriške, aš greitai skrandžio infarktą gausiu!“ Onutė prastai prigirdėdavo. Labai mėgdavo puoštis. Tokia superidėjinė moteris. Be jos, buvo dar viena komunistė – Vėgėlienė. Visos kitos – ne komunistės.

Didžiulio, vadinamojo rezervinio, fondo knygos buvo neaprašytos. Tame fonde – keliasdešimt tūkstančių knygų ir iš Lietuvos Respublikos laikotarpio. Jos tiesiog nesutvarkytos. Sudaryta speciali komisija, kuri turėdavo peržiūrėti tų knygų turinį. Komisijoje, žinoma, „idėjiškai patikimi“ žmonės, partiniai turėjo būti. Jie galėjo spręsti, ar knygą pateikti į bendrus fondus, ar nukreipti į spec. fondą. Tokio darbo jau man nepatikėdavo. Vėgėlienė atsinešdavo tų knygų į skyrių, verčia, verčia lapus ir sako: „Čia lyg ir apie rusus biškį pasakyta. Ai, gal nieks nežiūrės, praleisiu“. Mat kai prisirenka daug specfondinių knygų, reikia sudaryti aktus, forminti ir pan. O tai papildomas darbas.

Prisimenu atvejį, kai 1986 metais Saulius Tomas Kondrotas pabėgo į Ameriką. Paskui tas pats su Vytautu Skuodžiu, kai šis 1987 išvažiavo į JAV. Onutė tvarkydavo Fotografijų fondą. Jos išsilavinimas neypatingas, bet ji smalsi, kruopšti buvo. Daug ir gerų darbų paliko, pavyzdžiui, atsimenu, jei tik kas nors numiršta, ji tuoj visose enciklopedijose skuba prirašyti mirties datas. Iš tikro gerai, nes paskui užsimiršta. Išvažiavus Skuodžiui, ji tuoj: „Aha, o mes turim jo nuotraukų!“ Ir staigiai išima visas nuotraukas.

R. K.: Ar tas nuotraukas pervedė į spec. fondą?

A. B.: Ne, nuotraukas elementariai nukarpė: nėra žmogaus – nėra problemos. Užtepliodavo juodai, nukirpdavo. Matai, kad nuotraukoje trys žmonės, bet veidai tik dviejų. Štai dar kas labai įdomu, kalbant apie spec. fondus. Kai žvelgi atgal, matai, kas būdavo didieji draudikai – „pieškos“, pėstininkai. Netgi Glavlite. Dabar išryškėja, kas skųsdavo, uždrausdavo knygas. Tikrai ne viršus ir ne skyrių vedėjai, o kokia nors viena, vos ne korektorė. Gal iš lojalumo, iš baimės, noro pasižymėti.

Retų spaudinių skyriaus skaitykloje, parankiniame fonde stovėjo visa prieškarinė Biržiškos enciklopedija! Mokslininkai tai žinodavo. Kitur ši enciklopedija būdavo spec. fonde. Paskutiniame tome yra H raidė, straipsnis apie Hitlerį. Visas straipsnis buvo užklijuotas juodu fotopopieriumi. Kad niekas nepasiskaitytų.

Mokslų akademijos spec. fonde dirbo dar dvi moterys: Veronika Petrauskienė (labai idėjinė moteris, spec. fondo vedėja) ir Astra Daubarienė (dabar kataloguotoja). Abi idėjiškai patikimos. Onutė kažkada taip pat dirbo spec. fonde, bet, matyt, neįtiko, susipešė tarpusavy. Anekdotai sklisdavo, kodėl ją perkėlė į Retus spaudinius: jos taip konfliktuodavo, kad netgi knygom mušdavosi. Nepraleidžia viena kitos pro duris: viena kitai – per galvą. Direktorius rado išeitį – Onutę iškėlė.

R. K.: Dėl ko nesutardavo tos moterys? Ar nesutapdavo požiūris į revoliuciją?

A. B.: Ko gero, nesutapdavo, šito nežinau, bet gal grynai dėl asmeninių savybių. Tos moterys buvo kietos. Man, kaip skaitytojai, yra tekę būti spec. fonde gal tik vieną kartą. Prisimenu, tada iš lotynų kalbos verčiau Kryževičiaus pedagogikos šaltinių rinktinei gabaliuką. Kankinausi, kankinausi. Užėjo Ingė Lukšaitė, mūsų skaitytoja. Labai komunikabilus ir mielas žmogus. Tai tas atvejis, kai skaitytojai tampa bičiuliais. Ji ir sako: „Ar nežinojai, kad medžiagos yra spec. fonde? Jie Amerikoje beveik viską išsivertė!“ Iš kur aš galiu žinoti? Tada parašiau pareiškimą. Direktorius pasirašė, leido. Bet atvertė tik tą tomą, tik tą leidinį, ir viskas. Tu negalėjai jo vartyti.

R. K.: Ar atverčia darbuotojas?

A. B.: Taip, darbuotojas. Gal ne prie manęs atverčia, bet pastovi. Pareiškime parašai, ką nori skaityti, pavyzdžiui, tokio ir tokio leidinio tokį ir tokį straipsnį, nurodai puslapį. Jei puslapis baigiasi kitoje pusėje, Astra atsistoja ir uždengia tekstą – toliau skaityti negalima.

R. K.: Ar tik Mokslų akademijos bibliotekos spec. fonde buvo tokia griežta tvarka? Gal kitur buvo laisviau?

A. B.: Mokslų akademijos spec. fondas tuo garsėjo. Kitur buvo švelniau.

V. B.: Man teko skaityti Respublikinės bibliotekos spec. fonde. Aš antrame kurse rašiau kursinį apie Bodlero vertimus, reikėjo ten medžiagos.

R. K.: Kas tokią temą davė?

V. B.: Vitas Areška. O prieš tai, dar man studijuojant žurnalistiką, gal pirmame kurse, kažkas įkišo temą apie cenzūrą prieškaryje (aš pats taip gudriai nebūčiau susigalvojęs). Turėjau skaityti periodiką, žiūrėti, kaip cenzūra veidavo. Pirmiausia – patys įstatymai, paskui – aprašyti, kaip cenzūra realiai atrodė. O ji atrodė labai gražiai. Man patiko labiau, negu tai, kas buvo sovietmetyje pas mus. Būdamas jaunas vaikas, nelabai atkreipiau dėmesį, kaip kas elgiasi. Buvo svarbu įlįsti į tuos tekstelius. Prašyme buvo formuluota abstrakčiau: reikia

susipažinti su prieškarinio periodika. Tada gali daugiau pavartyti. Bet šiaip, būdavo, atneša konkrečiai šitą leidinį, ir viskas, stovi prie tavęs.

R. K.: Ar laikraštyje būdavo juodai išbrauktų vietų?

V. B.: Laikraštyje švinas būdavo tiesiog kalteliu iškalinėtas. Jeigu tekste švarplė, žinai, kad ši vieta cenzūros išimta. Bet tai yra normalu. Cenzūra išėmė, vadinasi, kažkas ten turėjo būti.

A. B.: Labai gaila, kad neužsirašinėjau įspūdžių. Kas vadinta spec. fondu, paaiškėjo tik tada, kai jį pradėjo naikinti. Tai buvo toks knygų pliūpsnis! Mes nesuvokėme, kas ten vyksta. Aišku, viskas vyko gavus nurodymų iš viršaus. 1988 metai – dar tiktai Sąjūdžio laikai, bet jau viskas pajudėjo. Matyt, iniciatoriai vis dėlto buvo ne mūsiškiai. Tai priklausė nuo gorbačiovinės perestroikos – laisvėjimo iš viršaus. Kaip Vytautas Petkevičius sakė, „Perestroika užstrigo Pinsko pelkėse“. Tas „užstrigimas“ mums visiems buvo labai aiškiai matomas. Štai 1987 metai – Maskva jau kunkuliuoja. „Литературная газета“, vienas laisviausių laikraščių, būdavo labiausiai laukiamas leidinys. Žmonės traukdavo burtus, kad jį galėtų užsisakyti.

R. K.: Ar ne visi galėdavo užsisakyti?

A. B.: Ne, nėra, neturi teisės, nevalia. Vladas tada dirbo „Literatūroje ir mene“. Dvejus metus galėjo užsisakyti „Литературная газета“. Jeigu nestovėsi kilometriniuose eilėse ryte prie kioskų (o ten juk tik tam tikras kiekis), – viskas, nebegausi. „Литературная газета“ buvo šviesulys: atvira mėstanti žurnalistika, originalioji ne tik Rusijos, bet ir verstinė užsienio literatūra. Pagaliau dar per televiziją rusiškos žinios „Время“, jau pulsuojančios laisve. Jauti pasitenkinimą, kai staiga matai normalių, mėstančių žurnalistų, o ne brėžnevinių stabų galvas. Bet Lietuvoje – atvirkščiai, dar viskas sustingę. 1987 metais „Literatūroje ir mene“ spalio revoliucijos 70-mečio proga pasirodo Jono Jakšto poema, liaupsinanti spalį. Vėliau Valentinas Sventickas, rašydamas apžvalgą, šią poemą išgiria. Atrodo, kad jis gyvena kitoje šalyje, nemato, kas greta, kad Maskva jau kunkuliuoja laisve, kad džinas jau išleistas iš butelio. Baimė. Griškevičiaus baimė. Visi mūsų žmonės dar tokie. Vėliau Antanas Drilinga Vlado, įteikęs „Litmeniui“ eilėraščių publikaciją, tiesiai paklausė: „Braziūnai, prirašei antisovietinių eilėraščių?“ Man atrodo, tai, kas vyko 1988 metų birželį, buvo natūralu. Nebuvo jokių facebookų, jokių socialinių tinklų, viskas – iš savęs, iš lūpų į lūpas. Atsimenu, buvau akademijos bibliotekoje. Užėina Vladas su Arvydu Juozaičiu (tada jo dar nepažinojau) į Retus. Arvydas Juozaitis žvilgtelėjęs prabėgom: „O, turite Bostono enciklopediją!“ „Taip, – sakau, – vakar iš spec. fondo atidavė. Bet prisakė saugoti.“ Spinta su visais enciklopedijos

tomais, kaip ir dabar, stovi pagrindiniame kambaryje, kampe. Tada Arvydas: „O ar žinot, kad Bostono enciklopedijoje yra paskelbtas Ribentropo-Molotovo paktas?“ Sakau: „Ne, nežinau.“ O jis atėjo klausti, kur būtų galima padauginti „Sąjūdžio žinias“. Juk tūkstantiniai „Sąjūdžio žinių“ tiražai buvo dauginami paprasčiausiais dauginimo aparatais. Bibliotekos jų turėdavo. Akademijos bibliotekos žmonės, dirbę su dauginimo aparatais, buvo jau „nudegę“, prisibijojo. Kaip tik Akademijos bibliotekos knygriškyje sovietmečiu dirbusi Diana Mantvydaitė, tada dar jauna, nukentėjo. Buvo susekta, kad ji pasiėmė įrašyti keliasdešimt maldaknygių. Labai trūko religinės literatūros, ją kopijuodavo ir nešdavo įrašyti. Taigi, suprask, baisus nusikaltimas. Dianą išmetė iš komjaunimo, gerai, kad direktorius paliko dirbti knygriškyje. Toji atmosfera tiesiog turėjo sprogti. Jautei, kokie visi išsigandę, ir direktorius buvo labai išsigandęs. Ada Jonienė (jau mirusi) dirbo prie kopijavimo aparato, ji ir kopijavo „Sąjūdžio žinias“. Taip savaimė susiklostė visi dalykai. O Molotovo-Ribentropo paktą, atsimenu, visos skyriuje dirbusios puolėme žiūrėti. Žinojome, kad tokie yra, bet kad jie išspausdinti, kad jie visą laiką buvo išspausdinti – tai buvo stebuklas! Vėliau kiekvieną dieną įvykiai klostėsi vis sparčiau. Atsimenu, tada jau buvau Retų spaudinių skyriaus vedėja. Pasišaukė direktorius ir sako: „Perduosim į Retus spaudinius labai daug lietuviškos medžiagos iš spec. fondo. Reikia staigiai sutvarkyti“. Vėl baimė. Ką reiškia „sutvarkyti“? Žmonių neskiria. Sako: „Prašom organizuoti darbą taip, kad knygos būtų aprašytos, susistemintos, galima dirbti ir po darbo“. Bet tada, kaip dabar žiūriu, buvo viena įdomiausių mano vasarų. Likdavom po darbo. Tas knygas vartai, aprašinėji, skaitai, nespėji, reikia skubėti, aprašyti korteles. Bet atsivėrė akys. Nuostabus, mums nepažįstamas lietuvių emigrantų pasaulis. Man pačiai asmeniškai tai buvo didžiausi atradimai. Supratau, kiek mokslo žmonės egzilyje turi padarę: aprašytą universiteto istoriją, išnagrinėtą senąjį kultūros istorijos klodą. O mes absoliučiai nieko nežinojome! Kavolio darbai. Tokias knygas ryte ryji, ypač grožinę literatūrą. Nešdavausi namo, skaitydavau naktimis ir Vladui kišdavau. Liudvikas Gadeikis tada dirbęs „Pergalėj“ (dabar „Metai“) man yra sakęs: „Rašyk dienoraštį, užsirašinėk! Spausdinsim“. Neparašiau. Nebuvo kada. Dabar jau gaila. Būtų buvę labai įdomūs patirties dienoraščiai, kai staiga atsiveria visiškai nepažintas pasaulis ir tu matai, kiek dešimtmečių tai buvo griežtai nuo visų slepiama.

R. K.: Ar anksčiau gaudavote kokių nors išėivijos knygų?

A. B.: Studijų metu mums lietuvių literatūrą dėstė Elena Bukelienė. Dabar galvoju, kaip ji drąsiai elgėsi! Emigrantų literatūrai buvo skirtos gal dvi, trys paskaitos. Bet Bukelienė

visiškai atvirai pasakė, kad daug kas emigravo ir kad emigrantų tekstuose yra meniškai brandžių dalykų. „Daug kas iš jūsų neturi galimybės šitų tekstų paskaityti. Aš siūlau šią ir kitą paskaitą skaityti tik tekstus.“ Ji garsiai skaitė ir Aistį, ir Radauską, ir kitus. Mes sėdėjom ištempę ausis. Kaip ji nebijojo?

Vėliau Vladas atnešdavo ir Solženicyną, ir kitus. Pasakydavo: „Neklausk, iš kur ir kaip, bet per šią naktį perskaityk, rytoj rytą reikia gražinti“. Tada staigiai ir praryji.

R. K.: Ar žinodavote, kad draudžiamos knygos kažkur vaikšto?

A. B.: Žinodavom. Viskas klostėsi labai natūraliai. Kai atvažiavau į Vilnių, buvau, kaip Vladas juokėsi, iš šiltadaržio. Bet papuoliau į tokią terpę: ramuva, folkloras. Atsimenu, prieš gegužės šventes Vladas, Bonifacas Stundžia ir aš einame Katedros aikšte. Jie tarpusavyje kalbasi: „Na, tu įsivaizduoji, iki ko priėjom? Repetuojam darbo žmonių demonstracijas!“ Tada natūraliai po truputi pradėdi mąstyti. Be to, visą laiką „Amerikos balsas“, „Vatikano radijas“. Šių laidų ir tėvukas klausydavosi. Tėvukas labai uždaras buvo, niekad tų laidų nekomentuodavo, viską viduj sugerdavo. Rusų, ypač „Golos svobody“, laidos būdavo nepaprastai įdomios. Visi, kalbėdami apie ekonominę situaciją, sakė: „Arti krachas. Tuoj viskas, kas yra Brežnevo, žlugs“. O oficialioj erdvėj juk pas mus – viskas klesti. Klausaisi vakarais minėtų laidų ir žinai, kad taip gerai nėra. Tada jau netrukdydavo, labai ramiai galėdavai klausytis. Visą laiką toks dvigubas gyvenimas. Tarkim, mes aiškiai žinojome, kurie kurso žmonės yra „stukačiai“. Kartais pajuokaudavo, kartais taip tyliau. Netgi formalusis komjaunuoliškas gyvenimas buvo puikiai sustyguotas. Sakysim, visus studijų metus kurso komjaunimo sekretorium buvo Kęstas Urba. Formaliai. Bet praktiškai jokio komjaunuoliško darbo nevyko. Jokių susirinkimų! Kęstas viską ramiai sutvarkydavo, surašydavo, protokolus tiesiog sukurdavo, visi popieriai buvo tvarkingi! Mūsų kursas buvo fantastiškai geras (ir dabar susirenkame kas penkeri metai, kurse buvo penkiasdešimt žmonių): Romas (kurse jis nebuvo Mečys) Laurinkus, Justinas Kubilius, Liudvikas Gadeikis, Stasys Gimbutis, Henrikas Bakanas, Juozas Pabrėža, Rita Tūtlytė, Diana Bučiūtė, daug kitų dabar žinomų pavardžių. Į susitikimus anksčiau ateidavo ir tuometinė profesūra. Dabar jau vis mažiau jos belieka.

V. B.: Kai man reikėjo 1978 metais važiuoti į Egiptą, turėjau gauti charakteristiką iš komjaunimo. O velnias žino, kur tas mano komjaunimas? Dirbau „Gimtajame krašte“. Ten nebuvo tokio amžiaus komjaunuolių. Neprisimenu, kas man pasakė, kad prie Lietuvių kalbos ir literatūros instituto esu prirašytas.

A. B.: Tie gyvenimo sluoksniai – formalus ir realus – labai gražiai išsikristalizuodavo.

V. B.: Nuėjęs į institutą, sužinau, kad sekretorius – Vilius Gužauskas. Vilius sako: „Parodyk tą savo pažymėjimą“. Pasižiūri, kad nežinia kiek metų nemokėta nario mokesčio! Jis tada gražiai viską sutvarkė, priklįjavo ženklelius. Susimokėjau minimaliai. Parašė charakteristiką, koks aš „geras komjaunuolis“. Viskas baigėsi gerai.

R. K.: Kokia proga važiavote į Egiptą?

V. B.: Šnekant paprastai, 1978 metais mūsų su Alma Kvėdarnos kraštotyros ekspedicijos medžiagos rinkiniai buvo pripažinti geriausiais (ekspedicija vyko 1976 metais). Buvo surengta paroda, kartu ir Kraštotyros draugijos suvažiavimas, kur mus ir apdovanojo. Per salę tik šur šur šur – nuvilnija toks garsas, kad nugalėtojams skirtas apdovanojimas – kelionė į užsienį. Dar kita garso banga – kad tai Egiptas. Niekas netiki. Bet pasirodo, kad iš tikrųjų taip. Tos draugijos pirmininkas paprastai būdavo koks nors nominalus bonza, o viską dirba jo pavaduotojas, kiti. Tuo laiku tokia nominalia pirmininke kaip tik tapo Leokadija Diržinskaitė. O kadangi jinai – ne bet kas, tai nutarė parodyti, kad nuo šiol bus kitas lygis. Ir tikrai davė tą kelionę. Ne į kokią Lenkiją, soc. lagerį. Į Egiptą.

R. K.: Ar abu važiavote?

V. B.: Ne, deja, tik mane vieną išleido. Sovietmečiu tai buvo mano pirma ir vienintelė kelionė į užsienį.

A. B.: Iki pat 2000 metų – pirmoji.

V. B.: Ne, dar kuriais metais važiavau į Poezijos pavasarį Lenkijoje. Buvo sovietmetis, bet sienos jau pokiaurės.

A. B.: Lenkijos nelaikau dideliu užsieniu.

V. B.: Kaip ne? Buvo pati riba.

A. B.: Aš labai gerai atsimenu, kad mes 2000 metais skridome į Jungtines Amerikos Valstijas. Tai buvo tavo antra kelionė į užsienį. Sakei: „Buvau Egipte, o dabar pagaliau – Amerikoje!“ O po 2000 metų prasidėjo, dabar – po visą pasaulį.

R. K.: Ar į Egiptą važiavote su grupe?

V. B.: Važiavome per Maskvą su „kraštotyros“ grupe.

A. B.: CK darbuotojai prižiūrėjo. Vladas per kvailą galvą vos ten nepadarė didelio „ČP“ („črezvyčainoje proisšestvije“ – ypatingas įvykis). Papasakok, kaip taksi po Kairą lakstei ir kaip visus išgąsdinai. Juk viskas buvo labai suvaržyta.

R. K.: Turbūt ir vienam neleido vaikščioti?

V. B.: Ne. Policija, saugumas, kariuomenė – nesuprasi, kas mus lydėjo. Mūsų grupė buvo pirmoji po sovietų ir Egipto santykių pablogėjimo nuvažiavusi iki pat Asuano. Maskvėnai labai keistai sureagavo, gavę šitokią grupę.

A. B.: Buvo parašyta: „Egiptologai“.

V. B.: Kaire iš karto mus atvežė į sovietinę ambasadą. Ten mus pasitinka ir sako: „Товаришци египтоведы, для вас всё подготовленно“. – „Краеведы. Куда они едут?“ – „В Египет.“ – „А какой край они будут ведать? Значит, египтоведы!“

A. B.: Tada jie visi prisipirko auksinių papuošalų. Lietuvoje jų nebūdavo.

V. B.: Mus iš karto nuvežė į krautuvę.

A. B.: Pasirodė, kad tie papuošalai yra „poddelka“. Kai įlindo maudytis, auksas pažaliavo.

V. B.: Viena dailininkė nusipirko didžiulį luitą aukso. Sako: „Mano vyras mane taip myli – visur keliauja, man visko priveža, dabar aš jam padovanosiu žiedą“. Grįžom traukiniu iki Aleksandrijos. Už Aleksandrijos mus pavežė prie jūros. Laikas maudytis ne tas. Amerikonai baseinėliuose turškiasi. Bet mums kas – 17 laipsnių. Kaip puolėme visi į jūrą! Dailininkė išlipa – tas aukso žiedas žalias!

A. B.: Bet Braziūnas nutarė, kad nėra čia ko: reikia griebti taksi ir važiuoti atsiimti pinigų.

V. B.: Tada vėl grįžome į Kairą. O Aleksandrijoj buvau nuėjęs į tokį kvartalą. Ten kvartalų kvartalai visokių juvelyrinių dirbtuvėlių, pardavyklėlių. Ten jau ne žydai, o armėnai. Sakoma, kad, kur yra armėnas, ten žydui nėra ką veikti. Jų gražiai paprašiau: „Ar nepažiūrėtumėt, kokia čia praba?“ Pasižiūri: „Taip, auksas, bet pačios menkiausios prabos“. O sumokėjome kaip už gerą. Grįžome, kaip sakiau, atgal Kairan. Prisiminiau, kad turiu tos krautuvės vizitinę kortelę. Ant tos vizitinės kortelės parašyta, kad taksi pas juos atveža nemokamai. Gerai, atsisėdau, nuvažiavau ir atgavau pinigus, bet ne visus.

A. B.: Visi pradėjo jo ieškoti. Jis vienas išvažiavo taksi, kai juos visą laiką lydėjo.

V. B.: Du kartus mane prižiurnos ir gilumoje buvo pagavę: turguje ir gatvėj, jau vėlai, vieną su arabais bendraujantį.

A. B.: Lietuvoje, kaip ir visoje Sovietų sąjungoje, buvo fiksuotos kainos. Kai Vladas sugrįžo, klausiu: „Kiek tas kainavo, kiek tas?“ O jis: „Tą patį daiktą vienoje gatvės pusėje už tiek nusiperki, o kitoje – už tiek“. Tai buvo sunkiai tuomet mums suvokiamas dalykas: kaip kainos gali taip šokinėti; kaip lygiai toks pats daiktas vienoje vietoje gali kainuoti tiek, o kitur – dvigubai daugiau? Visiškai kitas pasaulis, kita sistema.

V. B.: Aš tuos pinigus tą pačią dieną dar spėjau išleisti.

A. B.: Svarbiausia, kad nebūdavo galima pinigų parsivežti. Kiek išsikeiti rusiškų pinigų, juos visus turi išleisti. Aš sovietmečiu, 1987 metais, vienintelį kartą buvau Čekoslovakijoje ir Vengrijoje. Gavau profsąjungos kelialapį. Prisimenu, išgyvenau didžiausią stresą, kaip tuos pinigus išleisti visus, nė kapeikos neparsivežti. Nesuvokiama, bet taip buvo. Visos moterys pirko viską, kas po ranka, ko reikia Lietuvoj, ko ten labiausiai trūksta: šviestuvus, drabužius, avalynę. Viską tempėsi į Lietuvą lagaminuose.

R. K.: Taip gražiai pasakojate apie tuos du lygmenis, kur buvo oficialusis ir tikrasis gyvenimas. Bet vis tiek turbūt pasitaikydavo situacijų, susijusių ir su ideologinėmis pražangomis bibliotekoje, kai darbuotojai sulaukdavo kokių nors nemalonumų? Juk bibliotekoje, kaip ir visur kitur, taip pat turėjo vykti socialistinio darbo lenktynės, buvo rašomi darbo planai. Ar visa tai atsispindėdavo dirbant su senaisiais leidiniais?

A. B.: Visko būdavo. Bet visi ramiai, kaip reikia, viską sutvarkydavo. Dažniausiai vedėjas surašydavo popierius. Vykdamo susirinkimai – kokie ir kokių reikėdavo, visi žinojo nerašytas taisykles, ką ir kaip kalbėti.

R. K.: Ar buvo ideologinių nuostatų, reguliuojančių, kaip dirbti su senaisiais retaisiais leidiniais?

A. B.: Su senaisiais leidiniais, t.y. išleistais iki XX amžiaus, buvo paprasčiau. Jie laikyti spaudos paveldu, taigi neliečiami, nepaisant jų turinio. O štai su XX amžiaus knygomis kebliau. Aišku, visi nurodymai ateidavo iš viršaus. Negaliu garantuoti šimtu procentų, bet atrodo, kad soclagerio šalyse, t.y. Rytų Vokietijoje ir kitur išleistas knygas praleisdavo automatiškai į bendruosius fondus. Bet jeigu knyga išleista, tarkym, Vakaruose, bet yra „nekenksminga“ dėl savo turinio, jos antraštinio lapo viršutiniame dešiniajame kampe būdavo dedamas trikampis antspaudukas. O „kenksmingoms“, ne visiems prieinamoms, spec. fonde saugotoms knygoms – nedidelis šešiakampis antspaudukas. Nežinantis žmogus į tai neatkreiptų dėmesio. Tikrinti knygų iš Glavlito ateidavo ir į Retų spaudinių skyrių. Mat čia buvo saugoma ir šiek tiek tarpukario lietuviškų „nekenksmingų“. Bet mes, tada ten dirbę, juk negalėjom žinoti, kurios knygos kenksmingos, kurios – ne. Kai sužinodovom, kad ateis tikrintojai, būdavo baimės. Atsimenu, aš dar taip vaikiškai klausiu: „Na, o kas, jeigu ras negerų, neleidžiamų knygų?“ Vedėjai Čepienei net pats toks klausimas kėlė baimę. Ji buvo mano tėvų kartos, patyrusi pokarį, o aš – jau kitos kartos, tų baisumų pati nemačiusi. Logiškai mąstant, tai ne nuo mūsų juk priklausė, mes tų knygų nepasiimam, jos ten visą laiką buvo. Bet tu vis vien lieki kaltas, jeigu atranda, tarkim, „negero“ rašytojo (pavyzdžiui,

emigravusio) knygų nes, matyt, turi būti budrus – iš karto nešti tikrinti. O tokio vidinio tikrinimo irgi nebuvo. Visi dirbom planinius skyriaus darbus. Tie tikrinimai iš viršaus būdavo stichiški, jiems negalėdavai pasiruosti, nes nežinai, ko konkrečiai ieškos, nežinai, dėl ko gali būti apkaltintas. Taip ir atsitikdavo, kad ta pati knyga, tarkim, vienos bibliotekos specfone buvo, o kitoje bibliotekoje – nori užsisakai ir laisvai ją skaitai.

R. K.: Ar tikrindavo tas knygas, kurios būdavo prieinamos bibliotekoje, ar tas knygas, kurios ateidavo iš užsienio? Ar žiūrėdavo, kaip teisingai jos priskirtos?

A. B.: Buvo tokia keista sistema. Ateidavo iš Glavlito tikrinti ir bibliotekoje saugomų. O iš užsienio naujai gaunamas tai iš karto skirstydavo kitur, aukščiau. Tai ne bibliotekos prerogatyva buvo. Ji gaudavo jau paskirstytas: arba į specfondą, arba į Retus, jeigu lietuviška emigrantika, sakysim, pasitaikydavo ir būdavo palaiminama kaip „gera“. Man liko įspūdis, kad tai labai priklausė nuo to, kokie ten, „aukščiau“, sėdėjo vyrukai ir moterytės, koks buvo jų išprusimas, kas atėjo per kokius pažįstamus į Glavlitą ir kitas panašias tikrinančias organizacijas. Kai kada bibliotekoje saugomiems dar neaprašytiems, tarkim, tarpukario lenkiškiems ar kitokiems seniaus išleistiems leidiniams tvarkyti būdavo sudaroma komisija iš savų ideologiškai patikimų darbuotojų. Būtinai komunistų partijos narių. Partijai nepriklausiau, todėl tokioje komisijoje dalyvauti negalėjau. Komisija žiūrėjo, ar tos knygos nėra „kenksmingos“, ir nusprendavo, į kokį skyrių jas siųsti. O emigrantų literatūra iškilo, kai iro spec. fondai, kai juos pradėjo atidarinti. Atsimenu, atsiverčiu knygą, o jos antraštiniame įrašytos siuntėjų dedikacijos, pavyzdžiui, Vaciuui Miliui – nuo tokio ir tokio asmens. Matyt, siunčiant iš Amerikos tikėtasi, kad taip knyga pasieks adresatą. Nepasiekė. Milius niekada tų knygų ir nematė, nes jos iškart pateko į spec. fondą. Kai kurios grožinės knygos – Kavolio, kitų autorių literatūrologiniai darbai – prirašyti, raudonai pribraukti. Masiškai, sistemingai. Aš vėliau su kažkuo bandžiau dėl to aiškintis, kas galėjęs taip padaryti. Pasirodo, Korsakas! Korsakas turėjo teisę skaityti namuose, jam būdavo įdomu. Jis tų knygų nepasisavino, bet su jomis elgėsi kaip su nuosavomis. Tai reiškia, jog tuos leidinius, kuriuos mūsų emigrantai siuntiniuose siųsdavo savo bičiuliams, nors būdavo užrašytos pavardės, konfiskuodavo. Kur, kurioje vietoje tai būdavo daroma, gal knygos nusėsdavo Maskvoje, o gal jau Vilniuje, aš nežinau šių smulkmenų. O į skyrių kas keli metai iš Glavlito ateidavo tikrinti. Čepienė labai bijodavo tokių patikrinimų. Atėjusieji tikrinti žiūrėdavo inventorines knygas ir pačias knygas saugyklose. Skyriaus vedėja buvau nuo 1985 metų, prie manęs tikrinti buvo atėję tik vieną kartą. Man tada atrodė net kiek juokinga ta atmosfera, tas jaudinimasis, baimė. Nesupratau,

kuo galiu būti apkaltinta, nesijaučiau dėl to atsakinga. Tikrintojas, jaunas vaikinai, knisosi, bet nieko nerado. Atsimenu, stovi atlėkusi Astra ir Kastutė Čepienė, sakau: „Man net gaila to vaikinai, jis tiek dirbo, dirbo ir nieko nerado“. Mačiau, kad šis mano sakiny s joms sukėlė siaubą. Jos: „Tu tik tylėk! Ką kalbi?“ Stalinizmo laikas tos kartos žmonėms buvo įbrėžęs baisių pėdsakų. Juk tada, Stalino laikais, galėjai susilaukti bausmės už „negerą“ eilėraščių, už jo skaitymą, už tai, kad laikraštį su Stalino portretu palikai lauko budelėje vietoj tualetinio popieriaus.

R. K.: Su kolegomis buvome seminare apie tarpukario leidinius. Daujotytė pasakojo, kad antikvariate buvo galima nusipirkti, tarkime, koki „Naujojo židinio“ numerį. Vėliau, kalbėdamiesi su Rita Tūtlyte, galvojome, kaip čia taip galėjo būti?

A. B.: Aš pati dar studentė būdama užėdavau į antikvariatą J. Garelio (dabar – Dominikonų) gatvėje. Ten buvo įsikūręs garsusis prieškario antikvariatas. Pirmame kurse, atsimenu, ten radau Kuliešiaus „Lotynų kalbos žodynėli“. Labai apsidžiaugiau, nes lotynų–lietuvių žodyno tada jokio nebuvo. Vladas nemažai antikvariate yra pirkęs. Galėdavai rasti ne tik tarpukario knygu, bet ir nacių laikotarpio. Nelabai suprantu, kodėl taip laisvai, kaip leisdavo.

R. K.: Tokie leidiniai įprastai būdavo saugomi spec. fonduose, o čia – pasiekiami antikvariate?

A. B.: Taip. Gal Domas Kaunas plačiau galėtų apie tai papasakoti? Kas iš vyresnių žmonių kartos gerai pažino antikvariato vedėją? Antikvariate priimdavo viską, ką žmonės atnešdavo. Nebijodami, ramiai tas knygas sudėdavo į lentynas. Glavlitai prie jų nekibdavo. Aš netikiu, kad niekas dėl šito neskųsdavo antikvariato vedėjo. Buvo kolekcininkų, darė didelį biznį. Dar iki man pradėdant dirbti Akademijos bibliotekoje, ten buvo didelė vagystė. Knygos iš rezervinio fondo, t.y. neaprašytos, nesutvarkytos, turbūt sistemingai, gudriai vogtos ir neštos į antikvariatą. Knygos kaip tik iš tarpukario laikotarpio. Vadinasi, kažkas gaudavo didelius pinigus. Respublikinė (dabar – Nacionalinė) biblioteka nupirko tuos pavogtus leidinius. Po to apsižiūrėjo. Kastutė pasakojo, kad leidiniai jau buvo suantspauduoti. Akademijos bibliotekininkės ėjo jų atpažinti, paskui tas knygas Respublikinė biblioteka grąžino į Akademijos biblioteką. Vagis buvo pagautas. Regis, tas žmogus (jei neklystu, Abramavičius) nusižudė. Ar ta spraga Glavlitui nerūpėjo, ar tas antikvariatas veikė taip kurioziškai, kitokiu pagrindu, nežinau.

R. K.: Jeigu tavo namuose randa tokių leidinių, kaip „Naują židinį“, norėtų prie tavęs prisikabinti, bet nelabai galėtų?

A. B.: Mūsų laikais, t.y. brežnevinio sovietmečio laikais, baimės, kad ateis į tavo butą ir tikrins, ką tu turi, jau visai nebuvo – galėjai daryti ką nori. Bet tam tikros nerašytos pasisaugojimo nuostatos buvo justi. Tarkim, gipsinį Vytį buvo galima įsigyti nelegaliai: Vytis – Nepriklausomos Lietuvos įvaizdis. Kartą Vladas parsineša du Vytauto Kašubos Vyčio bareljefus. Kur juos įkurdinsim savo kambaryje? Vladas: „Na, ne taip labai po akim, bet va ant sienos, šone už sekcijos, tiks“. Kitą Vytį nuvežėme į kaimą, ten pakabinome. Algis Gvardinskas, mano laidos germanistas, kokių išsidirbinėjimų studentiškame nuomuojamame kambaryje buvo prisigalvojęs! Tualetas buvo išdabintas visokiais Brežnevo portretais ir komunistiniais plakatais.

V. B.: Antano Jonyno tualete politbiuras taip pat buvo iškabintas!

A. B.: Iš dalies taip galėdavai smagintis tualete. Papasakok, kaip su Juozu Erlicku dainavote apie rinkimus. Aštuntas dešimtmetis, dar sovietmetis. 1974 metų pavasaris. Jie pabaliavojo studentų bendrabutyje. Tada buvo rinkimai. Niekas neidavo balsuoti, aš irgi nė karto nebuvau, bet vis vien žiniasklaida paskelbdavo, kad į rinkimus atėjo 99 % rinkėjų. Niekas balsuoti neidavo ir kaime. Žinojai, kad bus išrinkta, kam dar eiti?

V. B.: Mes – Juozas, Bonifacas su armonika, amžinatilsį Rimantas Kasparas, dar vienas kitas – švenčiame Čiurlionio gatvės bendrabuty. Pritrūko vynelio. Einame į „Pasagą“, kavinę Algirdo gatvėj. Neužteko mums bendrabutyje pridainuoti, mes ir toliau dainuojam gatvėj, žemgiam maršo tempu. Kaip tik prieš rinkimus. Rinkimai – universiteto salėje Čiurlionio gatvėj. Ten ruošiamasi, viskas raudona nuo plakatų. Priešais – Sniečkaus namas su apsauga. O daina mūsų tokia (tik nebeprisimenu ar pirmus du posmus sudėjo Juozas, o trečią pridėjo Rimantas, ar atvirkščiai):

Birželio šešioliktą dieną
Visi balsuoti mes eisime,
Birželio šešioliktą dieną
Iš laimės visi pasigersime!

Visi į rinkimus, visi į rinkimus!
Visi į rinkimus, visi į rinkimus!

Aš balsuosiu už Brežnevą,
O tu – už Kosyginą,

O jeigu nenori balsuoti tu –
Važiuosi ryt į Sibirą!

Visi į rinkimus, visi į rinkimus!
Visi į rinkimus, visi į rinkimus!

O ten toli Siberijoje
Statysim kombinatą mes,
Ant kamino parašysime:
„Aukščiausioji demokratija!“

Visi į rinkimus, visi į rinkimus!
Visi į rinkimus, visi į rinkimus!“

A. B.: Įsivaizduojat, garsiai dainuoja gatvėje! Visi juokiasi. Tokia jaunystė. Ta karta, kuri nesėdėjo lageriuose.

V. B.: Mes, jauni, paprasčiausiai krėsdavom tokius dalykus.

A. B.: Tėvų karta taip nebūtų dainavus, jie daug ką išgyveno. O čia tiesiog smagu! Folklorinis dainavimas juk irgi buvo tam tikra protesto forma. Kai eidavom iš ramuvos susirinkimų, dainuodavom liaudies dainas. Ne garsiai, bet gražiai traukdavom. Milicininkai žiūri, bet negali nieko padaryti: tyliai, gražiai dainuoja. Kai kam nepatinka, o kai kas sako: „Oi, vaikeliai, kaip jūs čia gražiai dainuojat!“ Eina būrelis gatvėje ir dainuoja.

V. B.: Milicija negali prikibti dar kitu atveju – kai dainuojate revoliucines dainas. Amžiną atilsį Gražina Kliaugienė Juozui Erlickui buvo padovanojusi raudoną storą revoliucinių dainų knygą. Mes – Juozas, Antanas Jonynas, aš, dar kažkas – pasiimame ją ir – prie Lenino paminklo! Galingai patraukdavom...

R. K.: Vladai, Antanas pasakojo, kad kartu su Erlicku dar leisdavote laikraštį?

V. B.: Manęs ten nebuvo. Buvo tokia grupelė: Juozas, Antanas, Kęstas Kaminskas, Kazys Jonušas. Aš turėjau savų interesų. Tai labiau literatūriniai dalykai, o aš buvau kitur.

R. K.: Kaip Jums, kaip skaitytojams, atrodė literatūrinis gyvenimas – renginiai, spauda? Ką prenumeruodavote, skaitydavote?

A. B.: Jau minėjau, kad buvo šventė, kai gaudavome „Литературная газета“. Prenumeruodavome „Literatūrą ir meną“, „Nemuną“. Viską perskaitydavome – nuo pradžios ligi galo. Iki šiol turim „Pergalės“ komplektus. Nieko neišmesdavom, viskas buvo šventa, skaitoma tarp eilučių.

V. B.: Sovietmečiu iš naujų leidinių buvo dar almanachas „Veidai“.

R. K.: Nerija Putinaitė savo knygoje rašo, kad dar neaišku, kiek skaitytojų suprasedavo Ezopo kalbą. Greičiausiai dauguma jos nesuprasedavo. Kaip Jūs galvojate?

A. B.: Aš manau, kad suprasedavo. Kam reikia, tas suprasedavo.

V. B.: Man atrodo, kad žmonės tada buvo kur kas nuovokesni, nei Putinaitė mano.

A. B.: Tikrai. Pavyzdžiui, 1988-ieji – Atgimimas, lūžis. Ar prisimeni, kaip Drilinga buvo išsigandęs! Jis tada buvo vyriausiasis redaktorius. Sako: „Braziūnai, tu nori tai išspausdinti? Prirašei antitarybinių eilėraščių!“ Žmonės iš kažkur susižinodavo, pradėjo plisti „Я – Бируте“ (Vlado eilėraščių „Krasnojarsko Birutė“), kažkas išgirdo, paprašė, paskambino. Žmonės labai greitai susiorientuoja. Mes dabar kartais pakalbam, kaip kaimo žmonės netgi pokary drąsiai gražiai dainuodavo partizanų dainas! Chruščioviniu laikotarpiu visi giminės baliai, atsimenu, neapsieidavo be romansais virtusių partizaninių dainų, jos buvo labai populiarios.

V. B.: Buvo ir tokių dainų – „Skrebiteliai pasiutę“ arba „Pasvalio skribukų penkiasdešimt štukų“.

A. B.: Aš manau, kad kartais ir kritikai specialiai užsimerkdavo ten, kur reikia. Konjunktūra labai jautėsi.

R. K.: Kokie rašytojai Jums darė įspūdį, buvo patys įdomiausi? Kaip reagavote į Marcinkevičiaus pastatytų dramų sukeltą euforiją, Sauliaus Tomo Kondroto romanus?

A. B.: Dėl Marcinkevičiaus specialios euforijos nebuvo – reagavome normaliai. Atsimenu, dar mokiniai iš mokyklos specialiai važiavome į Šiaulius žiūrėti „Mindaugo“.

V. B.: Marcinkevičiaus dramos – taip. Įspūdį pirmiausia sukėlė jaunas Sigitas Geda, pradėdamas „Pėdom“ ir baigiant „26 giesmėm“.

A. B.: Vladas apie tai rašė kursinį.

V. B.: Tai nebuvo kursinis, šiaip kažkoks darbas.

A. B.: Man paveikiausias dalykas buvo teatras. Ten labiausiai jautėsi Ezopo kalba.

V. B.: Tas mano rašinėlis susijęs su Vitu Areška. Areškai arba galėjai atsakinėti, arba parašyti apie ką nors recenziją. Aš ėmiausi rašyti apie Sigitą Gedą. Ką tik buvo išėjęs Areškos rašinys

„Chaoso poetizavimas“. Rašiau apie tą pačią Gedos knygą. Areškai toje recenzijoje aiškinau, kad jis rašydamas elgėsi negarbingai, nes tiktai kvailys (taip, aišku, nesakiau) negali suprasti griežtos, vos ne mokyklinės logikos: vaizdas jo tėviškėj, vištos prie šulinio kapstos, bet greitai visas buitinis vyksmas persimaino, eina gilyn, į pirminius vandenį, į tą drėgną chaosą, iš kurio visa gyva randasi, kinta, pereina iš formų į formas, pagaliau išnyra, pasaulio kūrimo misterija baigiasi... ten pat, prie tėviškės šulinio. Iš šių atskirų sluoksnių, skirtingų vietų paimti ir ką nors pacituoti kaip „chaotiškumo“ įrodymą, faktiškai įkaltį, – ir neprofesionalu, ir nedora. Parašiau ir atidaviau.

R. K.: Kaip Areška sureagavo?

V. B.: Ne tiktai nieko bloga man nepadarė, bet, kaip jis pats sakė, net katedrai davė perskaityti, kad visi mano darbu pasigėrėtų. Rudenį jis man pareiškė, kad buvo atvažiavusi iš Amerikos tokia literatūrologė, ir net jai davė perskaityti! Dar pasakė, kad jis – „Literatūros ir meno“ redkolegijos narys. Jei aš pradėčiau rašyti, jis mane paglobotų. Tai labai keista. Savo knygoje „Kumelė vardu Emilija“ Areška šitą istoriją prisimena. Jis prisimena Sigitą, vėliau ir mane. Išsitaria, kad apie tai reikėtų plačiau parašyti kitoje knygoje. Toks labai keistas dalykas: katinas miltus pridėgė, bet man jis nepadarė jokios kiauylstės. Tas mano naivumas šitaip rašyti, stačiai kirsti ir aiškinti žmogui, ką jis padaręs, – vos ne tas pat, kaip eiti per gatvę ir dainuoti „Visi į rinkimus!“

R. K.: Areška vėliau aiškino, kad tame straipsnyje apie Gedą kai ką be jo žinios pataisė redakcijoje.

V. B.: Dieve mano, taip būdavo nuolatos. Tiesa yra tiesa. Žinoma, kad niekas su niekuo nesiskaitys ir pataisys, bet neįmanoma pataisyti visiškai priešingai, negu tu sakai. Vadinas, kažką panašaus apie Gedą Areška tikrai kalbėjo.

A. B.: Iš tos jaunatviškos drašos Vladas „Literatūroje ir mene“ išspausdino Juozo Žlabio-Žengės publikaciją.

V. B.: Buvo jau į sovietmečio pabaigą. Dar ne Sąjūdžio, dar tik „Glasnostj“ laikas, turbūt 1987-iejį. Vytautas Kubilius parašė pristatymą. Atbėga pas mane už galvos susiėmęs Drilinga: „Kviečiasi į CK! Ką man sakyti? Churginas telefonu po visą miestą siautėja! Ką čia šitą karininką smetoninį...“

A. B.: Bet kaip Drilinga neapsižiūrėjo ir praleido?

V. B.: Daugelis valdžiose ar valdžiukėse tada jau buvo sutrikę. Antanas Drilinga pasakė, kad Renčys kviečiasi. O Sigitas Renčys – mūsų redkolegijos narys. Redakcijos skyriai rašydavom

ketvirčių planus, visos svarbesnės publikacijos juose turėdavo būt surašytos, redakcinės kolegijos apsvarstytos ir palaimintos. Taigi, prisiminiau, juk ir Renčys svarstė ir laimino!.. Jau keli ketvirčiai kaip Žengė į tuos planus įrašytas, kol pagaliau išspausdinom.

A. B.: Dažniausiai tie visi „ČP“ – iš kibirkšties, iš apačios.

V. B.: Tada Aleksio Churgino sukeltas triukšmelis tuo ir pasibaigė. Tiesa, pats Churginas mėgdavo tik kurstyt ir stebėt iš nuošaliau, oficialiai skūsti priversti, tarkim, Juozą Baltušį. Tada Centro komitetui šventai pasipiktinęs skundė taip pat Baltušis. Churgino metodai – klastingesni, rafinuotesni, gyvatiškesni. Matyt, Drilingai ką tik išėjus, man skambina Vytautas Sirijos Gira, žmogus daug vyresnės kartos, nei prieš tai, nei po to mano artimiau nepažinotas. Sako, noriu jus perspėt, kad nebūtų kas netikėta. Žinokit, kad man skambino Churginas. Jis dabar visiems taip skambina, pasakodamas, kokia baisybė „Literatūroj ir mene“ išspausdinta, ir baigdamas lyg tarp kita ko paklausia: „Ar jūs nežinot, kas tas Braziūnas?“ Taigi informacija apie Churgino klastą „nutekėjo“, Sirijos Girai likau dėkingas.

A. B.: Skundikų visada būdavo.

R. K.: Kas nutiko vėliau?

V. B.: O Renčys... na, jam teliko paaiškinti draugui Baltušiiui, kad viskas čia gerai, Žengės publikacija tinkama, iš anksto suderinta. Taip ir Churginas tuokart turėjo apsiraminti.

A. B.: Rimantas klausė, iš kur sklido Ezopo kalba. Vienas iš šaltinių – teatras. Pavyzdžiui, Kazio Sajos „Devynbėdžiai“. Kokia atmosfera! Visur, net garsiosios Jaunimo teatro laidos aktorių spektakliuose vaikams, matydavom ir antrą planą, aktualių improvizacijų. Visi žino, apie ką kalbama, kas norima pasakyti.

V. B.: Koks nors žodis, atsiradęs gal ir truputėlį atsitiktinai, vis tiek būdavo suprastas. Net „Lėlės“ teatre. Pavyzdžiui, Sigito Gedos iš jūros lipantis – slibinas raudonas.

A. B.: Girdėjau per televiziją Violetos Palčinskaitės pasakojimą. Ji prisiminė, kaip apšvietėjas, rodant spektaklį vaikams, turbūt netyčia (o gal ir tyčia?) taip spalvas sudėjo: geltona, žalia, raudona. Sėdi ji kartu su Juozu Miltiniu ir galvoja, kad dabar – viskas: „Mes apšalę!“ Buvo netgi tokių dalykų. Spektaklių labai laukdavome. Būdavo, atvažiuoja gastrolės iš Kauno, Šiaulių. Ilgiausiai, vos ne per naktis, stovi eilėje, kad gautumei bilietų. Girdėdamas, kaip dėl kokio nors žodžio visa salė sulaiko kvapą, išgyveni bendrą sujungiantį jausmą. Vladas pasakojo, kaip jie prieš keletą metų su Magnus Ducatus Poesis skaitė ir muzikavo teatre Minske. Iš salės reakcijų buvo matyti, kad ten žmonės vis dar išgyvena panašius laikus.

R. K.: Ar stovėdavote eilėse dėl knygų prie knygynų?

A. B.: Mums stovėti eilėse faktiškai neteko. Atsimenu, kad žmonės, laukdami Pasaulinės literatūros serijos knygų, per naktį stovėjo prie Sporto rūmų, kad galėtų tą seriją užsiprenumeruoti. Vladas tuo metu priklausė jaunųjų rašytojų sekcijai (į Rašytojų sąjungą jis priimtas tik 1988 metais), todėl turėjo privilegijų. Kokių privilegijų turėdavo rašytojai? Jeigu esi rašytojas, gauni spec. polikliniką (Vladas tokią privilegiją gavo per vėlai) ir teisę užsisakinėti knygas (tai buvo labai geras dalykas, nes tada nereikėdavo stovėti eilėse ir ieškotis geresnių knygų knygynuose „per blatą“). Duodavo išleidžiamų knygų planelius, ką ruošiasi išleisti „Vagos“, „Minties“ leidyklos. Užsirašai, ko tu nori. Gali taip pat užsakyti ir rusiškų knygų. „Versmės“ knygynas buvo ten, kur dabar Edmondo Kelmicko antikvariatas. Per mėnesį kartą reikėdavo nueiti pasiimti knygų – savųjų užsiskytytų, krūvelėn atidėtų.

V. B.: Man atrodo, kad jaunųjų sekcijoje mes traukdavome burtus, jeigu mažiau egzempliorių būdavo, o norinčių daugiau.

A. B.: Ėjo knygų serijos „Drąsiųjų keliai“, „Siluetai“ – tai populiarioji, ypač skaitoma literatūra. Tokios literatūros knygynuose sunkiai rasi: gaudavo tik tie, kurie turėjo blatą, žinojo kanalus, kur ką reikia paspausti, kad gautų. Pavyzdžiui, vienas turi pažįstamą batų ar mėsos parduotuvėje, o tu turi pažįstamą knygyne. Susitardavo taip: aš tau knygų paliksiu, o tu man – batus arba mėsytes. Taip būdavo visur. Kuris iš brolių rašytojų žuvies atnešdavo?

V. B.: Vladas Vaitkevičius.

A. B.: Sakydavo: „Va, Vladai, aš tau – žuvies!“ Dirbo žuvies fabrike. Išnešdavo prie fabriko vartų šviežiai rūkytos skumbės. Baisiai skani. Krautuvėj tokios nerasi. Kaip galėdavo išsinešti? Už diržo užsikišdavo po kelias rūkytas skumbes. Ištisa sistema. Milicininkas, kuris tikrino, kas išnešama iš Mėsos kombinato, taip pat ką nors gaudavo. Tais laikais tokie išnešimai iš valdiško fabriko nebuvo laikomi vagyste.

R. K.: Vis galvoju apie eiles prie knygų. Knygos buvo deficitinės prekės. Ar Jūs apie tas knygas su kuo nors kalbėdavotės? Ar lietuvių autorių knygos tapdavo pokalbių tema? Man atrodo, jeigu knygos sukelia tokį ažiotažą, apie jas reikėdavo ir kalbėtis?

A. B.: Aišku, tada skaitymo būdavo mažiau. Pačios lektūros – tiek, kad žmogus viską, kas išleista, galėjai perskaityti. Kiek išėdavo romanų, juos visus perskaitydavai. Vėliau jau mes atidžiau rinkdavomės, ką užsisakinėti. Dabar yra tiek lektūros! Sužinai, kad ir tas išleistas, ir to neperskaitei. Skaitydavom Sluckį. Kritikai labai liaupsino Bubnį. Drilingos romanas apie Donelaitį, kurį visi per dantį leido. Žodžiu, skaitydavome viską.

V. B.: Stasys Kašauskas pasakojo, kaip su Drilinga vaikščiojo po Tolminkiemį. Drilinga tenai pirmąkart. Jis ir sako Stasiui: „Žinai, parašiau romaną apie Donelaitį“. Stasys klausia: „Ar gerą?“ Drilinga: „Durnius!“

A. B.: Literatūrinis gyvenimas buvo kompaktiškesnis. Nueidavom pasižiūrėti beveik visų spektaklių. Į Vilnių atvažiuodavo ir aktorių iš Maskvos, iš garsiojo Tagankos teatro. Pakliūti į jų atvežtus spektaklius būdavo sunkiau. Tada jau stovi eilėse, leki. Turėjau draugę, kuri tada mokėsi aspirantūroje Maskvoje. Ji tenai susidraugavo su viena kioskininke, pardavinėjusia bilietus į teatrus. Atsidėkodama kioskininkei nunešdavo saldainių – taip gaudavo įsigyti bilietų. Vieną vasarą specialiai važiovome į Maskvą žiūrėti spektaklių. Visockį scenoje dar matēm. Tai buvo euforija! Oficialiosios spaudos, pavyzdžiui, „Tiesos“, neskaitydavom, nebent kokius literatūrinius priedus. „Komjaunimo tiesos“ buvo labai geras literatūrinis priedas, bet paties laikraščio neprenumeravom.

V. B.: Tas priedas išeidavo penktadienį. Ten dirbo Valdas Kukulius, regis, vienu tarpu Algirdas Verba (šiaip jau jis – ar ne žemės ūkio skyriuj). Vilhelmas Chadzevičius, „Komjaunimo tiesos“ redaktorius, liberalus ir įdomus žmogus, tiesiog žmoniškas: saviškius mylėjo ir saugojo.

A. B.: Jis gražiai atsiskleidė Sąjūdžio pradžioje. To žmogaus pavardė be reikalo nutylėta.

V. B.: Viename sonetų vainike, humoristiniame, skaitytame kūrybinio jaunimo stovykloj, esu Chadzevičių, jam girdint, ir kitoniškai pavadinęs: „Prapuolė visa, tik ant lauko pliko / Staiga išdygo veidas bolševiko / Chadzevičiaus“. Oficialųjį savo „bolševikiškumą“ mėgdavo iškelti kaip skydą.

R. K.: Vladai, ar mitinguose eilėraščių neskaitydavote tuo metu, kai rašytojai įsitraukė į Sąjūdį?

A. B.: Skaitydavom. Tautinės pajautos, idėjos ten glaudžiai pynėsi su ekologinėm.

R. K.: Ar tada važinėdavote ir kalbėdavote ekologinėmis temomis?

V. B.: Taip. Tada tos ekologinės temos buvo labai gyvos ir drąšios. Šiek tiek tos drąsos gal bus pridėjus ir baimė, egzistencinė baimė: neseniai buvo sprogęs Černobylius. Tuomet verčiau karštosiom parašytą Jurijaus Ščerbako dokumentinę apysaką „Černobylius“ („Vyturys“ išleido 1990-aisiais). Mačiau: mus tebeapgaujinėja, tebemausto, mūsų gyvybėm režimas žaidžia kaip pusprotis skiedrom. Ekologinio patoso esmė buvo – kokia čia ekologija be laisvės savo žemėj, tada – kaip mes gyvensim jau laisvi, tvarkydamiesi patys? Radosi bendraminčių. Alis Balbierius, profesionalus gamtininkas, buvo gera jungtis su žaliųjų judėjimu. Dirbom – kas

ką galėjom. Su Aliu, amžinatilsį Jonu Tauginu, publicistu, pasiprašėm Rašytojų klubo ir gavom „priedangą“ važinėti po susitikimus rajonuose, ten „mitinguoti“. Kartais Joną pakeisdavo Saulius Gričius. Ir plačių užmojų „Žaliosios plunksnos“ klubą buvom įkūrę: nariai – nuo garsių akademikų iki rašytojų ir žurnalistų. Ilga čia pasaka...

A. B.: Kuo įdomus Sąjūdžio laikas – iki 1990-ųjų? Juokinga ir graudu, kad po 1990-ųjų jau įkūrėme savo valstybę, o Sąjūdis dar iki šiol vegetuoja – „kažkoks“ Sąjūdis. Sąjūdis buvo tada, kol dar jo reikėjo. Tada viskas natūraliai buvo susiję su politika. Dabar lyg ir nebereikia šitų dalykų. Savo eilėraščių knygoje „Užkalbėti juodą sraują“, parašytoje Sąjūdžio laikais, 1988-aisiais, o išėjusioje 1989-aisiais, Vladas rašė: „Nebeatšauksi ištartų žodžių: slaptieji protokolai, ultimatas, aneksija, deportacija... nepriklausomybė. „Dainuojanti revoliucija“ ir – vaitojanti revoliucija. Dabar, matyt, bus daug sunkiau. Bet siela bus pilnesnė“. Pranašystė?

V. B.: Tada buvo kažkoks mano praregėjimas.

R. K.: Drilinga buvo „Literatūros ir meno“ redaktorius. Anksčiau jis redagavo „Nemuną“. Ar jį iš ten atleido?

V. B.: Jį išmetė, nubaudė sovietiniu būdu – „унижение через повышение“. Nežinau, tiesiai ar netiesiai, bet, Drilingą pristatant, sakyta: „Jis padarė klaidų „Nemune“. Dabar jis iš klaidų jau pasimokęs“.

A. B.: 1988-aisiais mes pirmą kartą gavome Rašytojų sąjungos kelialapį į „Urbo kalną“ Nidoje. Ten vasarą kaip tik susitikome Churginą. Jis tada buvo išsigandęs: „Tai ką ten jūs?..“

V. B.: Ne, Churginas pasakė daug gražiau. Jau buvo pasirodę mano eilėraščių, aktualiai publicistinių. Einam valgyklon, Churginas tarpdury. Pasižiūrėjo, ir klausiamai pagiežingai: „Šaukiu aš tautą, KGB užguitą?!“

A. B.: Jie dar netikėjo, visi bijojo ir netikėjo. Mūsų karta, ta, kuri iš tikrųjų pokario nematė ir kuriai viskas buvo žinoma tik teoriškai, tik ir galėjo tai įvykdyti.

V. B.: Mums buvo savaimė suprantama. Mums nereikėjo apsisprendinėti.

A. B.: Mes negalvojome, kas gali būti baisaus.

V. B.: Sakykim, liepia pildyti tremties anketas. O dėdina Onutė, patyrusi visą pokario siaubą ir deportacijas: „Ne, ne, nereikia, tiktai nereikia“. Bijo.

R. K.: Koku tiražu 1989 metais buvo išleista eilėraščių knygelė „Užkalbėti juodą sraują“?

A. B.: 5000 egzempliorių tiražu.

V. B.: Ją man numarino. Pati leidykla pasiūlė: „Spausdinam šituos tavo eilėraščius, kuriuos pradėjai rašyti. Turim tokį atsarginį fondą, skirtą Brežnevo pasakytų kalbų leidybai (jeigu staiga prireikia). Imsim ir tuojau išleisim“. Laukiu laukiau, laukiau laukiau. Išleido tik tada, kai viskas baigė putoti. Negerai. Jau buvo pavėluota. Ji buvo rašyta beveik kaip atsišaukimas į tai, kas vyko. Ji turėjo pasirodyti tada, kai jai reikėjo pasirodyti.

R. K.: Ar greitai ją išpirko, kai pasirodė?

A. B.: Labai.

V. B.: Kaip neišpirks!

A. B.: Ta knyga labai atspindi 1988-ųjų nuotaikas.

V. B.: Yra tokių man gražių, netikėtų jos pasidarbavimų.

A. B.: Popierius laikraštiniškas...

V. B.: Buvo toj knygoj eilėraštis: „Kai skaičiuosit balsus už teisybę, / įrašykite ir tuos šimtus tūkstančių, / kurių perskeltas kaukoles plauna / vandenynas iš amžino pašalo, // ir gyvuosius, kurių jokie žodžiai, / joks gyvenimas nebeatšildys.“ Vėliau Romas (arba Mečys) Laurinkus man padovanojo kažkurio Žemaitijos rajono (gal Plungės?) Sąjūdžio grupės anketą tremtiniams, kur šis eilėraštis – kaip motto. Ar atsišaukimas, raginimas, skatinimas. Tokie takeliai.

A. B.: Šita knyga labai sklido. Prisimenu, kaip prie manęs priėjo Lina Pečeliūnienė. Knyga dar nebuvo išėjusi, o apie ją jau klausinėjo, iš kažkur nugirdusi. Literatūrinių vakarų nebuvo. Nebuvo kada juos rengti. Ne tas laikas.

V. B.: Ne tai galvoje. Eilėraščiai sklido kaip literatūra, nors literatūros juose beveik ir nėra.

A. B.: „Ak niekas mūs nespaudė ir nerusino, / tik darbo liaudis draugiškai judėjo <...>“ Gryna eiliuota publicistika. Bet perteikta labai tipiška 1988 metų situacija. Gerai, kad knygos paantraštė – „Eilėraščiai su datomis“. Štai pranašiškas Vlodo pasakymas 1988-aisiais: „Viskas, jau įvyko! Dabar, matyt, bus daug sunkiau.“ Tokia poeto ateities vizija, ištarmės. Nuojautos.

V. B.: Poetas nieko nenumato. Ką jis gali numatyti? Prasimuša netyčia.

R. K.: Girdėjau, kad tuo laiku Jūs pasirašėte atvirą laišką.

A. B.: Tai buvo turbūt 1988-aisiais. Reikėtų man tą laišką susirasti ir paskaityti. Jis yra publikuotas. Tada vienu metu staiga pristabdė spec. fondų judinimą. Iš pradžių kiekvieną dieną labai daug (po šimtą ir daugiau) leidinių iš spec. fondo perduodavo į Retus spaudinius, o į bendruosius fondus – beveik nieko. Natūraliai pagal profilį iš kitų spaudinių išsiskyrė

emigrantų literatūra (tuo laiku – lokalinio retumo leidiniai). Mokslų akademijoje jau buvo susikūrusios Sąjūdžio grupelės, Akademijos bibliotekoje taip pat. Kokios tada buvo mano pareigos? Net neatsimenu, ar aš buvau grupelės pirmininkė, ar ne. Tikriausiai ne. Dar buvo Lina Pečeliūnienė, Sauliaus Pečeliūno žmona, dirbusi Bibliografijos skyriuje. Kaip viskas staigiai vyko! 1988-ųjų vasarį Šarūnas Marčiulionis dar sakė kalbą Katedros aikštėje ir liaupsino sovietų valdžią po to, kai vasario 16-ąją Lina, jos vyras ir senasis Povilas Pačeliūnas pirmą kartą Gedimino prospekte išėjo su trispalvėmis vėliavomis. Lina bibliotekoje drąsiai pareiškė: „Mokslų akademijos biblioteka yra stalinizmo bastionas!“ Visi tik šiu, šiu, šiu: „Kas dabar jai bus?“ Bet viskas iki tos 1988-ųjų vasaros, birželio, kai įsisteigė Sąjūdis, taip greitai keitėsi, kad jai nieko nenutiko. Sąjūdžio grupelių atstovų susibūrimas. 1989-ųjų rugpjūtį Baltijos kelias. (Mūsų direktorius Juozas Marcinkevičius svarsto: ar jam važiuoti, ar nevažiuoti į Baltijos kelią? Biblioteka nebedirba, uždaryta. Darbuotojai susiorganizavo mašinas. Visi išvažiuojame. Universiteto bibliotekos Sąjūdžio grupei atstovavo Rima Klusovskienė, Respublikinės bibliotekos – Silvija Vėlavičienė, Mokslų akademijos bibliotekos grupei – aš, Lina. Sutarėme, kad reikia kažką daryti. Bibliotekų direktoriai buvo labai atsargūs. Juozas Marcinkevičius nujautė, kad šioje situacijoje reikia būti lanksčiam. Jis pats nėjo į Glavlitą, kur turėjo vykti pasitarimas. Kaip Mokslų akademijos bibliotekos atstovė pasirašiau aš. Nebuvo kada galvoti ir svarstyti, kas man bus. Viskas atrodė natūralu.

R. K.: Ar tą laišką Jūs rašėte bibliotekoje?

A. B.: Laišką rašė tų trijų didžiųjų bibliotekų Sąjūdžio grupelėms priklausę žmonės. Neatsimenu, kaip buvo suformuluota. Reikėtų pasižiūrėti. Laiškas su pavardėmis, parašais. Laišku kreiptasi į Brazaitį, tada Spaudos komiteto pirmininką. Laiške buvo rašyta, kad viską reikia viešinti, kad tai nebūtų sustabdyta. Matyt, visi, nebegaudami iš Maskvos jokių nurodymų, buvo sutrikę. Bijojo. O čia viskas juda, kunkuliuoja. Tremtiniai reikalauja sąrašų. Ekologai kelia savus reikalavimus.

Vėliau jau buvau tokioj komisijoj, dirbusioj su buvusio spec. fondo knygomis. Atsimenu, susirinkom keli bibliotekos darbuotojai žiūrėti tų knygų. Tik tada akivaizdžiai pamačiau, kaip dirbo žmonės spec. fonde, kokio būta cinizmo, kas daryta su knygomis. Jie knygų nenaikino (nemetė į makulatūrą, nedegino), bet plėšydavo. Ypač pradžias. Tarkim, „Lietuvių kalbos žodynas“, 1941-iejį. Žodyne yra įžanga. Išplėsiama visa įžanga, nes įžangoje, matyt, gerai nepamenu, sveikinami išvaduotojai naciai. Trys, keturi puslapiai išplėsiama spec. fonde, tada

jie suinventorinami, įdedami į aplankaliuką, užrašoma nauja signatūra – stovi kaip atskiras egzempliorius, saugomas. Žodynas reikalingas. Komisija turėjo spręsti, ką daryti su tokiomis „knygomis ne knygomis“. Tokių buvo krūvos. Jau minėjau, kad straipsnius užklijuodavo.

Kokie dar to laikotarpio atsiminimai, susiję su emigrantų literatūra? Reikėtų, kad kas nors imtųsi rimčiau tyrinėti, rašyti apie tai, kaip emigrantai siųsdavo knygas. Jie įsigudrindavo, prisigalvodavo visokių „šposų“ (pas Daivą Narbutienę dabartinėj Vrublevskių bibliotekoj dar galima rasti). Pavyzdžiui, siunčiama Mečio Gedvilo, komunistų partijos veikėjo, knyga, o joje yra tam tikrų lankų, kur įrištas visai kitas tekstas. Taip ir atsiunčia Gedvilą. Arba išpjauna vieną tekstą, o į vidų įdeda kitą. Tai muziejiniai egzemplioriai. Nežinau, ar jie yra įtraukti į aprašus, reikėtų paieškoti Retų spaudinių skyriuje. Bet šitokių dalykų buvo. Jie labai įdomūs. Kai knygas konfiskuoja, nei tas žmogus, kuris rašė, nei tas, kuris turėjo gauti, nežinojo, kur dingsta tie siuntiniai. Man atrodo, kad Maskvoje jie neturėjo cenzoriaus, kuris tikrintų lietuviškas knygas. Matyt, ir Maskvoje daug kas nusėdavo. Gal jie cenzūrodavo pagal kalbas, gal dalį čia parceliavo. Tada buvo didžiulės baimės akys. Slėpta ir tai, ko tikrai nereikėjo slėpti.

R. K.: Gal žinote, kas dirbo antikvariatuose ir kas galėtų apie juos plačiau papasakoti?

A. B.: Antikvariatuose dirbo labai įdomūs žmonės. Romas Šalūga – vienas iš tų, kuris vėliau įkūrė Martyno Mažvydo bibliofilų klubą. Jis jau 1959 metais rašė: „Mums reikia bibliofilų klubo“. Sovietmečiu bet kokia organizacija – klubas, būrelis, draugija – kėlė baimę. Nors bibliofilija yra nekaltas dalykas, vis tiek labai įtartinas. Toks požiūris iš stalinizmo laikų. 1940 metais visus filatelistus, bibliofilus išvežė į Sibirą vien už tai, kad jie priklausė tokioms draugijoms. Bet kokia draugija, bet koks susibūrimas buvo įtartini.

V. B.: Filatelistai išvis „baisūs“. Jie renka ženklus iš viso pasaulio, susirašinėja – košmaras!

A. B.: Progai pasitaikius, reikėtų paklausinėti Rimanto Dichavičiaus. Kai buvo surengta Edmundui Laucevičiui skirta konferencija, niekas tos medžiagos neišleido ir, man atrodo, niekas net neįrašė į diktofoną. Dichavičius įdomiai pasakojo, kaip buvo rengtas albumas „XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos bibliotekose“, o jame daug senųjų knygų superekslibrisų su Vyčiais. Šitiek daug darbo įdėta rengiant tas knygų iliustracijas (juk kokios tada tos technikos tebūta!), o paskutinį momentą daugybę iliustracijų liepta išimti. Neleista vien dėl to, kad ten Vytis. Vėliau jis, prisiimdamas atsakomybę, savo nuožiūra dalį vėl atgal sudėjo, ir nieko, „praėjo“. Arba Vincas Kisarauskas. Saulė Kisarauskienė pasakojo,

kad pusė iliustracijų taip pat išmėtė. Kur tik Vytis – visur baimė. Atrodo, neįtikėtini dalykai. Bet baimė visus tiesiog natūraliai buvo persmelkusi.

Juozas Marcinkevičius, tuometis Akademijos bibliotekos direktorius, yra ir labai gerų dalykų padaręs. Jo nuopelnas, kad Mokslų akademijos bibliotekoje išėjo abu Laucevičiaus veikalai. Už pirmąjį Marcinkevičius, regis, gavo papeikimą. Tada gal koks Churgino tipo skundikas jį įskundė. Kalbama, kad Sniečkus pasakęs: „Mes neturime popieriaus darbo liaudies knygoms leisti, o jūs čia išleidot kažkokią aristokratijos knygą!“ Marcinkevičių pabarė, jam buvo ne pyragai, bet jis, istorikas, suvokė, kaip ši Laucevičiaus knyga svarbi mokslui. Pagaliau Laucevičiaus veikalas „Popierius Lietuvoje“ sulaukė tarptautinio pripažinimo. 1976 metais išleido antrą Laucevičiaus knygą – apie senuosius knygų įrišus. Vienpusišku žmonių nebūna. Viena vertus, jie iš tos baimės prisidirba, bet, kita vertus, ir tikrai gerų dalykų padaro.

R. K.: Prieš eidamas į pokalbį, skaičiau Ingos Liepaitės straipsnį apie bibliofiliją sovietmečiu. Jame minėtas Knygos bičiulių klubas.

A. B.: Klubas buvo įkurtas 1970 metais Šalūgos iniciatyva. Reikia džiaugtis kolekcininkais. Žmonės susitinka ir kalba apie savo kolekcijas. Šis poreikis natūralus, visiškai suprantamas. Klubo narius priglaudė Pilies (tada Gorkio) gatvėje esantis knygynas. Klubas buvo įregistruotas, turėjo leidimą. Narių buvo nelabai daug. Iš gyvųjų – garbingo amžiaus Ipolitas Ledas, Albinas Vaičiūnas (jis dirbo Vilniaus knygynų valdyboje). Jie susirinkdavo, kalbėdavosi apie knygas. Aišku, matyt, juos ir pasekdavo. Bet jie gal niekam labai nekliuvo. Visos kolekcijos ir visi kolekcininkai sovietmečiu buvo „įtartini“. Štai Mikutavičius. Materialiai vertinant, jau pats daikto turėjimas tuomet buvo laikomas spekuliacija. Už knygą gali būti nubaustas ideologine prasme; už kolekcijas – kad spekuliuoji, nes gauni pinigų. Bet kolekcininkai vis vien tyliai veikė. Laucevičius rašė knygas, turėjo savo kolekciją. Vėliau šią idėją labai gražiai perėmė Vladas Žukas. Jis įsteigė labiau kultūrinį, savišvietos būrelį. Jį oficialiai įregistravo, davė Martyno Mažvydo vardą. Vėliau jo nariai prisigretino prie vadinamosios Savanoriškos knygos bičiulių draugijos. Ši draugija buvo oficialus Maskvoje įkurtos draugijos padalinys. Bet čia buvo visiškai kitokia plotmė. Draugija turėjo savo oficialius etatinius darbuotojus, planus. Mykolas Karčiauskas ten dirbo.

R. K.: Kokia buvo Savanoriškos knygos bičiulių draugijos veikla?

A. B.: Specialiai pasižiūrėjau „Literatūroje ir mene“. Per metus įvyksta (!) 3000 renginių! Visi tiek dirba. Intencijos gražios – kalbėti apie knygas. Pradėjo eiti žurnaliukas „Naujos

knygos“, rašyta apie asmenines bibliotekas. Buvo padaryti formuliarai, tyrinėtos asmeninės bibliotekos. Bet vėl viską užgožė sovietinės ideologija, biurokratiniai planai ir ataskaitos. Visur turėjo būti viskas viršyta. Prasidėjo tiesioginis prirašinėjimas. Neseniai įvyko susitikimas, kurį specialiai suorganizavo Inga, su Mykolu Karčiausku, sovietmečiu dirbusiu toj draugijoje. Mykolo klausia apie draugijos narių skaičių, o jis: „Kiek reikia, tiek ir užrašai“. „Literatūroje ir mene“ galima pasiskaityti Aušros Kalinauskienės pranešimų, kas kur įvyko. Inga ilgai tos draugijos archyvą tyrinėjo, apsigynė disertaciją „Lietuvos bibliofilijos būties ir idėjų raiška sovietmečiu“. Kai žmogus – visiškai ne sovietmečio vaikas, jam vis vien atrodo, kad, jeigu yra dokumentas, jis tikras. Labai sunku jaunam žmogui išaiškinti, kad dokumentas lygiai taip pat gali meluoti. Bet kaip surasti, kiek tūkstančių kartų tie skaičiai, kiek įvyko renginių, padidinti? Juokingiausi ir gražiausi dalykai atsispindi sovietmečio teoriniuose straipsniuose, kurių esu labai daug prisiskaičiusi. Pavyzdžiui, rašoma, kad tarybinis žmogus pasikeitė, atseit, visais laikais bibliofilą kankino pavydo jausmas, o sovietinis bibliofilas tokio jausmo atsikratė – jis tapo geras, tikras sovietinis bibliofilas. Tuos straipsnius kūrė protingi žmonės, kurie vėliau parašė tikrai gerų straipsnių ir knygų. Nė vienas nebuvo apdraustas nuo tokių dalykų. Vertinant pasauliniu mastu, rusai sovietiniu laikotarpiu yra labai daug nuveikę teorinių bibliofilijos dalykų srityje. Bet toksai perlenkimas – iki kurioziškumo! Tarybinis bibliofilas jau nusikratęs neigiamų bibliofilo bruožų (pavyzdžiui, slėpti knygas; tuo priartėja prie bibliomano), todėl turi atverti savo asmenines bibliotekas, kad darbo liaudis visada jas galėtų skaityti. Ingos disertacijoje yra labai gerų pavyzdžių, ji cituoja tuos atvejus. Tik reikia rasti tą patikimumo lakmusą. Viena tuometė mokytoja parašiusi, kaip ji tokį išipareigojimą jau įvykdžiusi, kad ji Panevėžyje savo biblioteką jau atvėrusi – visi, kas tik nori, gali ateiti asmeniškai skolintis knygų. Mat, atseit, tarybinis žmogus negali būti egoistas. Toks absurdas – labai įdomus dalykas, fenomenas. Įdomiai klubas dirbo Vlodo Žuko vadovavimo metu. Bet kažkam jis nepatiko. Bibliofilų klubas buvo skundžiamas, sakoma, kad klubo pirmininką Vladą Žuką svarstė CK. Bet Inga archyvuose tą patvirtinančių dokumentų neaptiko. Bent kol kas. O gal ir nieks neaptiks: juk buvo – telefoninės teisės laikai.

Bibliofilų veikla buvo klubinė. Jie rinkdavosi universitete, vienoje auditorijoje, kartą per mėnesį. Kviesdavosi lektorius. Be to, jie turėjo uždangos (kad ir kraštotyrininkų ramuvos), leidusios veikti legaliai, pavyzdžių. Protingi žmonės puikiai suprato, kad kraštotyrininkų renkama medžiaga apie kolūkių organizavimą yra uždanga. Bibliofilai taip

pat parengdavo sovietinių laikų temų, paskaitydavo tokių pranešimų: „Cvirka – bibliofilas“, „Korsakas – bibliofilas“. Vėliau galėdavo pasitvarkyti, kaip jiems reikia. Į juos vis tiek pradėjo šnairuoti. Kai klubui pradėjo vadovauti Česlovas Kudaba, bibliofilų klubas įgavo visiškai kitokį profilį. Kudaba buvo geografas, keliautojas, kraštotyrininkas. Kaip tik dėl to tada klubas tapo labai populiarus. Jie pradėjo keliauti po Lietuvą, po Mažąją Lietuvą. Kalbėdavosi labiau ne knyginėmis, o kultūrinėmis, savišvietos temomis. 1988 metais, Atgimimo laiku, žmonės netilpdavo į tą didžiąją Gamtos fakulteto salę universitete – tiek visi domėjosi, ten eidavo. Buvo įdomių ir žmonių, ir pranešimų. Tokio tikrojo bibliofiliškumo tada gal beveik ir nebeliko, buvo labiau kultūrinė klubinė veikla. Kudaba išlaviravo, prie jo nekibo. O Žukas ir pats kolekcionavo, nors buvo labai atsargus. Šalūgos ratelis buvo uždaras, labai nedidelis, rinkdavosi gal kokie dešimt žmonių (turbūt tai labiausiai ir buvo įtartina), gal paskundė kas nors. Jie – ir Šalūga, ir Raudeliūnas – nukentėjo. Jie visi tokie, knygiai, buvo įtartini, visi. Sovietmečiu pats faktas, kad esi kolekcininkas, kad renki knygas, vertė įtarti: ko tu ten prisirinksi? Negerų knygų. Sovietmečiu išnyko retrospekcinė leidyba. O va antikvariatas – tai fenomenas. Apie tai kol kas niekas nerašė. Reikėtų susižinoti, kas jam vadovavo. Dar išlikę žmonių, juos reikėtų paklausinėti. Albinas Vaičiūnas dar galėtų prisiminti.

R. K.: Galvojau, kur archyve ieškoti, kam antikvariatai priklausė? Nežinau, nuo ko pradėti.

A. B.: Lengviausia – susitikti su Albinu Vaičiūnu, galėčiau surasti jo telefoną.

R. K.: O kas jis buvo?

A. B.: Vienas iš tų bibliofilų, jam jau 80 metų, jis dar galėtų bent pavardes pasakyti ir atsakyti, kas buvo to antikvariato vedėjas, kaip jiems leido veikti, kodėl jų nekontroliavo, užsimerkdavo. Ten dominavo rusiškos pavardės. Vedėjos pavardė rusiška. Gal ji iš naivumo priimdavo knygas, gal nekreipdavo dėmesio. Tada aš jau dirbau Retų spaudinių skyriuje. Mes kartais eidavome į antikvariatą žiūrėti tų knygų – gal ką būtų galima nupirkti. Pavyzdžiui, Marcinkevičius Akademijos bibliotekai nupirko Stasio Pilkos kolekciją – ekslibrisus. Tiesa, ne iš antikvariato, iš privataus asmens. Visi žinojo, kad jie Pilkos. Bet su sovietmečio ideologija nesusiejo. Tai vertingas dalykas – ekslibrisų kolekcija vienoje vietoje, nors jos savininkas – Pilka. Ramiai nupirko. Sovietmečiu tokie įsigijimai – tai fantastika! Dabar mes apie tai galime tik svajoti. Valstybė visiškai nekreipia dėmesio, kaip papildyti bibliotekų senuosius fondus, nes neturi pinigų. O tada universitete tuo pats rektorius Kubilius rūpinosi. Vincas Žilėnas įkūrė Mokslo muziejų, jo eksponatai įsigyti už nemenkus pinigus. Iš

Ričardo Mikutavičiaus už 5000 rublių buvo nupirka Daukšos „Postilė“; Pretorijaus rankraštis – turbūt už aštuonis tūkstančius rublių, tuometę mašinos kainą. Kubilius suvokė, kad tai yra vertybės, kad visa tai pasiliks, kad reikia staigiai veikti. Jis tikrai labai daug pirkdavo. Ir Romualdas Budrys daug pirkdavo. Girdėjau neseniai, kaip Vaclovas Daunoras per radiją pasakojo, jog, kai jam reikėjo pinigų, jis savo, laureato, krištolo vazą, parsivežtą iš Italijos, nunešė parduoti į Dailės muziejų. Budrys sako: „Taip, mes nupirksim, įdėsime kortelę, jog tai tavo, tavo prizas liks Lietuvoj“. Ko jie tik tada nenupirko! Sovietmetis išsiskyrė tuo turtingumu. O protingų žmonių buvo daug.

V. B.: Žmogus sugeba atsidurti reikiamoje vietoje, išnaudoti situaciją.

A. B.: Štai Mykolo Žilinsko galerija Kaune. Pasirodo, Žilinskas buvo KGB užverbuotas. Bet parvežė kontrabanda. Lionginas Šepetys vežė lagaminuose. Tokie buvo fenomenai. Įdomus tas sovietmetis. Tikrai, negaila, kad mes tada gyvenome. Dabar gyvenimas nuobodesnis.

V. B.: Negaila, kai žiūri iš dabarties. Vienas dalykas – jaunystė, o kitas – kad dabar gali normaliai gyventi, ir anas jau atrodo kitoniškai, egzotiškai. Būtų buvęs toks visas gyvenimėlis – be prošvaistės uždarytas...

A. B.: Man atrodo, tada, kokiais 1983-aisiais, kai buvome Gruzijoje, Vladas yra išsitaręs: „Žinai, reikėtų daugiau važinėti po Tarybų sąjungą: kai Lietuva ims ir atsiskirs, čia bus užsienis“. Tokios kalbos tada atrodė kaip anekdotas. Visai nerealu. Patys netikėjome. Bet taip galvoti galėjom. Aš labai mažai pavažinėjau po Tarybų sąjungą. Tiesiog nesusiklostė. O jau Sąjūdžio laikais, mitinge, atrodo, Vingio parke, Vladas sako: „Žinai, Lietuva gali atsiskirti dar šitam šimtmetį“. Iki 2000-ųjų Lietuva gali atsiskirti! Dar nebuvo kovo 11-osios. Koks pagreitis! Ir tai jau mums atrodė nerealu – kaip per dešimt metų Lietuva atsiskirs?! Kaip nieko neįmanoma nuspėti.

V. B.: Tokia jau duona.

R. K.: Ypač domiuosi atikvartų situacija.

V. B.: Įdomu, kad jokie knygiai iki šiol to nesiėmė aiškintis.

A. B.: Yra daug temų. Galėtų prisiminti Albinas Vaičiūnas, Ipolitas Ledas (jį seniai bemačiau), Domas Kaunas. Jis ten, aišku, taip pat landžiojo. Jis yra vyresnis už mane, anksčiau atėjo. Domas Kaunas dabar išleido tikrai labai gerai skaitomą knygą „Mažosios Lietuvos knygų link: dokumentinio paveldo socialinėje aplinkoje sakytinė ir vaizdinė istorija“. Šioje knygoje pateikti jo 1970–1978 metų kelionių po Mažąją Lietuvą, po

Klaipėdos kraštą, užrašai. Jie autentiški, tai labai įdomu. Kaunas aprašė viską: kaip kokią kaimą aplankė, kur ko ieškojo, ką rado. Knygoje – specifinis Mažosios Lietuvos aprašas.

Dar įdomu, kad aš pati kokiais 1993 metais apie tuos spec. fondus, jų ardymus bandžiau kalbinti ten dirbusias moteris. Nė viena iš jų nesileido į kalbas, ir niekas apie tai nerašė. Gal dar reikėtų pakalbinti Laimutę Danienę. Ji dirbo iš karto po Specfondų išdraskymo Periodikos skyriuje. Tose patalpose, kur buvo Specfondas. Sako, kad beveik neliko dokumentų. Anksčiau juk būdavo rašomi aktai, kur, kaip, kiek knygų perduota. Kai toje spec. fondo vietoje įkūrė Senosios periodikos skyrių, tada pajudino visas tarpukario laikotarpio knygas. Ten buvo saugoma daug periodikos, ypač karinės. Ją, atrodo, pasiėmė Karo akademijos biblioteka – jai tiesiog masiškai atidavė tokius spaudinius. Inga sakė, kad dalis tų aktų Universiteto bibliotekoje yra perduota Rankraščių skyriui. Dabar pats laikas pakalbinti tuos žmones. Bijau, kad tos moterys, kurios dirbo spec. fonde, nieko nepasakos.

V. B.: Joms tai yra diskomfortas.

A. B.: Bijau, kad taip. Pasitaikius progai, paklausiu Laimos.

V. B.: Tai tas pats, jei pamėgintumei pasišnekėti su Šepečiu.

A. B.: Na, gal jis dabar kaip tik...

V. B.: Bet kokius atsiminimus rašo...

A. B.: Nori parodyti, kad ir jie labai daug dirbo.

V. B.: Galima surasti žmonių, kurie su jais bendravo.

A. B.: Aš nelabai žinau, kas dirbo Nacionalinėje bibliotekoje. Vilnonytė jau mirusi.

R. K.: Būtų įdomu rasti žmonių, dirbusių spec. fonde, kurie galbūt pagal savo charakterį sutiktų kalbėti.

A. B.: Na, gal Astra ir sutiktų. Spec. fonde dirbo jos dvi – Vera Petrauskienė (jau mirusi, buvo vedėja) ir Astra Daubarienė (dar dirba bibliotekoje, kataloguoja knygas). Tada Astra buvo labai ori. Bet dabar gal ji kitokia.

Staiga dar prisiminiau tokį atsitikimą. Retų spaudinių skyriuje buvo tokia speciali ypač slapta sieninė žemėlapių spinta. Nežinau, kiek topografinių žemėlapių ten buvo. Bet kodėl jie buvo ne spec. fonde, o Retų spaudinių skyriuje? Gal dėl to, kad seniau skyrius buvo vadintas Retų spaudinių ir kartografinių leidinių skyriumi. Bet ta spinta buvo labai jau slapta. Norint pažūrėti tų žemėlapių, reikėdavo gauti leidimą net ne iš bibliotekos direktoriaus, o iš Mokslų akademijos Pirmojo skyriaus. Kurioziškiausia, kad tie žemėlapiai buvo labai seni, dauguma XIX a. vidurio. Atsimenu, etnografui Morkūnui, dirbusiam Rumšiškėse, prireikė kaimų

žemėlapiu. Tada jam paaiškinta, kad reikia gauti leidimą. Gavus tokį leidimą, tik tada tą spintą buvo galima atidaryti. Ją atidaryti galėjo tik Vėgėlienė, nes ji buvo komunistė. Bet jina pati į tai žiūrėdavo ramiai, sakydavo: „Alma, atėik, padėsi man čia sutvarkyti“. Pavartydavom tuos žemėlapius. Nesuvokiamas dalykas – XIX a. vidurio žemėlapiai ir – įslaptinti! Mes apie juos jau visi žinojome, ir Vladas juokdamasis sakydavo, kad amerikiečių palydovai laksto ir visus tiltus, viską mato. O štai XIX a. vidurio žemėlapių negalima – jie buvo pažymėti ypatingo slaptumo ženklų. Vargšė Retų spaudinių skyriaus vedėja. Tada ji buvo labai prigąsdinta – turėjo medžiagos, kuri bet kada galėjo ją įklampinti.

Spaudoje nebūdavo galima dėti nuotraukų, darytų iš tam tikro aukščio. Ypač jeigu matyti horizonto linija. Užsieniečiams būdavo negalima važiuoti traukiniu – būtinai skristi lėktuvu. Pavyzdžiui, vokiečių kalbininkas lituanistas Johannas Rangė, atvažiavęs į Lietuvą, į Švendubrę prie Druskininkų, kur buvo kalbininkų ekspedicija, negalėjo vykti traukiniu. Jį nuskraidino į Gardiną ar kažkur. Buvo tokių kuriozinių, protu nesuvokiamų dalykų.

R. K.: Buvo labai įdomu. Ačiū už pokalbį.

Pokalbis parengtas pagal garso įrašą 2013-12-09 su Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto, Knygotyros ir dokumentotyros instituto dėstytoja doc. dr. Alma Braziūniene ir Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatu poetu, vertėju Vladu Braziūnu (kalbino Šiuolaikinės literatūros skyriaus mokslo darbuotojas dr. Rimantas Kmita).

Pokalbis parengtas: 2014-03-18.

Pokalbis autorizuotas: 2014-09-14.

Pokalbio trukmė: 154 minutės ir 39 sekundės.

Pokalbį užrašė dr. Neringa Markevičienė.